

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΡΙΑΔΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Τ Ο Μ Ο Σ
ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2005

“Ένας ‘πλατωνικός’ διάλογος τοῦ 12ου αἰῶνος: Θεοδώρου Προδρόμου *Ξενέδημος ἢ Φωναί*”

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

I. Ὁ συγγραφέας καὶ ἡ ἐποχὴ του

Ὁ δωδέκατος αἰῶνας μπορεῖ χωρὶς καμμιά ἀμφιβολία νὰ θεωρηθῆ κομβικὴ περίοδος γιὰ τὴν πορεία τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Σὲ γεωπολιτικὸ ἐπίπεδο ἡ Αὐτοκρατορία, παρὰ τὴν ἀπώλεια τῆς Μικρασίας καὶ τῆς Ἰταλίας, ἀγωνίζεται μὲ κυμαινόμενη ἐπιτυχία νὰ διατηρήσῃ τὴν ἡγεμονία της στὴ Βαλκανικὴ καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ἕως ὅτου ὑποκύψῃ κατακερματισμένη στὴν κατακτητικὴ μανία τῶν Φράγκων. Στὸν κοινωνικοοικονομικὸ τομέα ἡ κομνήνεια στρατιωτικὴ καὶ γαιοκτητικὴ ἀριστοκρατία βαθμιαῖα ὑπονομεύεται καὶ στὸ τέλος καταρρέει πρὸς ὄφελος τῆς πολιτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς πρωτεύουσας· ἐνῶ ἡ αὐξανόμενη παραχώρηση προνομίων στοὺς Βενετούς καὶ ἄλλους Ἰταλοὺς ἐμπόρους προοιωνίζεται τὴ συνακόλουθη ἀπώλεια τοῦ ἐλέγχου τῶν θαλασσῶν καὶ τὸν οἰκονομικὸ στραγγαλισμὸ τοῦ Βυζαντίου. Στὸ πολιτισμικὸ πεδίο ἡ ἀμφισβήτηση τῆς πρωτοκαθεδρίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὶς ὅμορες ἐθνοφυλετικὲς συσσωματώσεις (Λατίνους, Σλάβους, Τούρκους) ὑποχρεώνουν τὸν λαὸ τῆς Ρωμανίας σὲ ἀγῶνα ὑπεράσπισης τῆς ἰδιοπροσωπίας τους, ὁ ὁποῖος, λίγο μετὰ τὸ κλείσιμο τοῦ αἰῶνα, θὰ μετατραπῆ σὲ ἀγῶνα ἐπιβίωσης, ὅταν ἀρχίσῃ ἡ μακρὰ περίοδος τῆς (διπλῆς ἢ ἐνίοτε καὶ τριπλῆς) ξενικῆς κατοχῆς¹.

Ἐνάλογη εἰκόνα σχηματίζει καὶ ὁ μελετητὴς τῆς σύνολης γραμματείας κατὰ τὴ δεδομένη περίοδο. Τὸ εὔρος καὶ ἡ πολυμορφία τῆς κειμενικῆς παραγωγῆς, σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἐν πολλοῖς ἐνσυνείδητη ἀναφορά τῶν συγγραφέων σὲ ἀρχαιοελληνικά πρότυπα, ὠδήγησαν τὴν ἔρευνα στὴν υἱοθέτηση τοῦ ὅρου ‘Κομνήνεια

1. Βλ. Χριστοφιλοπούλου 2001. Πρβλ. ἐπίσης *IEE*, 12-72· Καραγιαννόπουλος 1991· Σαββίδης 1986, 84-73· Kazhdan καὶ Wharton Epstein 1997, 59-191 καὶ 258-98.

Ἐναγέννηση'. Θεολόγοι καὶ θεολογίζοντες ἀναλαμβάνον τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν αἰρέσεων (Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, Μανουὴλ Α' Κομνηνός) καὶ τῶν Λατίνων (Νικήτας Θεσσαλονίκης)· καὶ παραλλήλως συνεχίζεται ἡ ἕμνογραφικὴ καὶ ἀγιολογικὴ παράδοση (Νεῖλος Δοξαπατρῆς, Νικόλαος Μεθώνης). Ἡ ἱστοριογραφία (Ἄννα Κομνηνή, Ἰωάννης Κίναμος) καὶ ἡ χρονογραφία (Κωνσταντῖνος Μανασσῆς) ἀκμάζουν, ἐνῶ οἱ φιλολογικὲς σπουδὲς ὑπηρετοῦνται ἀπὸ κορυφαῖες πνευματικὲς προσωπικότητες (Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἰωάννης Τζέτζης). Τέλος ἡ ἐπανεμφάνιση τοῦ ἐρωτικοῦ μυθιστορήματος καὶ ἡ σταδιακὴ καθιέρωση τοῦ δεκαπεντασύλλαβου στίχου ἀνοίγουν νέους δρόμους γιὰ τὴ δημῶδη ποίησιν².

Ἐὰν κάποιος ἤθελε νὰ ἐπιλέξει χαρακτηριστικὴ περίπτωση λογίου, στὸ ἔργο τοῦ ὁποῖου νὰ συγκεφαλαιώνωνται οἱ κυριώτερες τάσεις τῆς ἐποχῆς, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπικρατέστερους ὑποψηφίους θὰ ἦταν ἀναμφισβήτητα ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος (περ. 1100-1170). Προστατευόμενος τοῦ Ἰωάννη Β' Κομνηνοῦ καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα Νικόλαος, ὑπηρέτησε σχεδὸν ὅλα τὰ προαναφερθέντα γραμματικὰ εἶδη, δημοσιεύοντας κείμενα θρησκευτικοῦ καὶ θύραθεν περιεχομένου, κινούμενος μὲ τὴν ἴδια ἄνεση στὸ χῶρο τόσο τῆς λογίας ὅσο καὶ τῆς δημῶδους λογοτεχνίας. Οἱ ὑψηλὲς κοινωνικὲς του ἐπαφὲς τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀπευθύνῃ μία σειρὰ ρητορικῶν ἔργων σὲ πεζὸ ἢ στίχους (ἐγκώμια, ἐπιτάφιοι, μονωδίες) σὲ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς δυναστείας καὶ ἄλλες σημαίνουσες προσωπικότητες τοῦ καιροῦ του. Ὑπῆρξε συντάκτης ἐνὸς βίου τοῦ Ὁσίου Μελετίου καὶ ὑπομνημάτων στὸς ἱαμβικὸς κανόνες τῶν Κοσμᾶ Μελωδοῦ καὶ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ. Στὴ φιλολογικὴ του δραστηριότητα ἐντάσσεται καὶ ἡ ἐνασχόλησή του μὲ τὴ σχεδογραφία (*Σχέδη Μυός*). Ἀνάμεσα στὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ποιητικὰ του ἔργα (ἱστορικά, θρησκευτικά, ἐπιγράμματα) ξεχωρίζουν τὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα *Τὰ κατὰ Ῥοδάνθη καὶ Δροσικλέα* καὶ ἡ παρωδία τραγωδίας *Κατομνομαχία* (καὶ τὰ δύο σὲ δωδεκασυλλάβους). Τέλος τὸ ταλέντο τοῦ Προδρόμου ὡς σατιρικοῦ ἀποτυπώνεται σὲ διαλόγους λουκιανικοῦ τύπου (*Κατὰ φιλοπόρνον γραδός*) καὶ κορυφώνεται στὰ διασημότερα ὅσο καὶ περισσότερο ἀμφιλεγόμενα καὶ ἀμφισβητούμενα ποιήματά του, τὰ γνωστὰ Πτωχοπροδρομικά³.

Σημαντικὴ θέση στὴ συγγραφικὴ του παραγωγή κατέχουν ἐπίσης τὰ φιλοσοφικά του ἔργα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μαρτυρημένο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸν Ἐμπεδοκλή, κυρίως ἀσχολήθηκε μὲ τὸν σχολιασμὸ ἀριστοτελικῶν ἔργων. Ὑπομνημάτισε τὸ

2. Πρβλ. Beck 1989, 171-86· Hunger 1992, 216-81, 442-53, 521-55· *IEE*, 374-5, 384-9· Kazhdan καὶ Wharton-Epstein 1997, 323-48. Τὴ χρονολόγησι τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ *Διγενῆ Ἀκρίτα* στὸν 12ο αἰῶνα ὑποστηρίζουν οἱ Beck 1989, 167· Jeffreys 1998, lvi-lvii. Γιὰ τὸ βυζαντινὸ μυθιστόρημα βλ. Macalister 1996, 115-64.

3. Γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Προδρόμου βλ. Hörandner 1974· Kazhdan καὶ Franklin 1984, 87-114· *Tusculum-Lexikon*, 666-70· *ODB*, 3: 1726-7· Kambylis 1997, 335-6. Στὸ θέμα τῆς πατρότητος τῶν πτωχοπροδρομικῶν ποιημάτων καὶ τῆς συνακόλουθης ἀπόδοσης τῶν προδρομικῶν ἔργων σ' ἕνα πρόσωπο ὑπὲρ τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου τάσσονται οἱ Ἀλεξίου 1997, 119, καὶ Alexiou 2001, 128 (πρβλ. καὶ Alexiou 1999, 105-8)· ἐνῶ τὴ θεωρία περὶ Μαγγανείου Προδρόμου ἀναβιώνει ὁ Jeffreys 2003, 87-8 σημ. 1.

δεύτερο βιβλίο τῶν *Ἀναλυτικῶν ὑστέρων*, ἐνῶ στήν πραγματεία του *Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ* ἀντέκρουσε ὀρισμένες θέσεις τὶς ὁποῖες εἶχε ὑποστηρίξει ὁ Σταγειρίτης στὶς *Κατηγορίες* του. Συγχρόνως, συνεχίζοντας τὴν παράδοση τοῦ Ψελλοῦ, δὲν ἔκρυβε τὸν θαυμασμό του γιὰ τὸν Πλάτωνα στὸν ὁποῖον ἀπέδιδε τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα στοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους, χάρις κυρίως στήν ἀνωτερότητα τῆς θεολογικῆς του σκέψης. Δηλωτικὸ τῶν αἰσθημάτων τοῦ Κωνσταντινουπολίτη λογίου εἶναι καὶ τὸ ἐγκώμιο τοῦ ἰδρυτῆ τῆς Ἀκαδημίας στὸν πρόλογο τοῦ διαλόγου *Φιλοπλάτων ἢ σκυτοδέψης*, ὅπου σατιρίζονται οἱ ὄψιμοι καὶ ἐπὶ τῆς οὐσίας ἀδαεῖς δοκησιλάτρεις τοῦ πλατωνικοῦ λόγου. Μὲ ὄρους τοῦ γνωστοῦ στοῦ Βυζάντιο φιλοσοφικοῦ 'διχασμοῦ' ὁ Πρόδρομος καταγράφεται ὡς πλατωνιστὴς ἀφοσιωμένος στὸν σχολιασμό, ἔστω καὶ ἀπὸ κριτικὴ ἄποψη, τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου 'ἀντιπάλου'⁴.

II. Ὁ Διάλογος

Ὁ ἐπαμφοτερισμὸς αὐτὸς στήν πραγματικότητα δὲν πρέπει νὰ ταυτίζεται μὲ παραδοξολόγημα, ἐπειδὴ τόσο ὁ Πλάτων ὅσο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀντιμετωπίζονται ὡς στυλοβάτες τῆς κοινῆς Βυζαντινῆς παράδοσης καὶ λιγότερο ὡς παραταξιακά παλλάδια. Ἐνδιαφέρουσα περίπτωση κριτικῆς παρουσίας ἀριστοτελικῶν θέσεων ὑπὸ πλατωνικὸ ἔνδυμα συνιστᾷ καὶ τὸ κείμενο ἀναφορᾶς τοῦ παρόντος ἄρθρου. Στὸν διάλογο μὲ τὸν τίτλο *Ξενέδημος ἢ Φωναὶ* παρακολουθοῦμε τὴ συζήτηση ἀνάμεσα στὸν Ξενέδημο, ἕναν ἐνθουσιώδη μαθητῆ, καὶ τὸν φιλόσοφο Θεοκλή, ἀναγνωρισμένη ἀυθεντία τοῦ καιροῦ του. Πρόθυμος νὰ ἐπιδείξει τὴν προόδὸ του καὶ ὕστερα ἀπὸ παρακίνηση τοῦ συνομιλητῆ του ὁ Ξενέδημος παραθέτει τοὺς ὀρισμοὺς πέντε ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν (*γένους, εἶδους, διαφορᾶς, ἰδίου, συμβεβηκότος*), ἔτσι ὅπως διατυπώνονται στήν *Εἰσαγωγή* τοῦ Πορφυρίου. Ὁ Θεοκλῆς ὁμως ἀμφισβητεῖ τὴν ἐγκυρότητά τους ἐπισημαίνοντας λογικὲς ἀντιφάσεις σὲ κάθε ἕναν χωριστὰ, ἀφήνοντας τὸν νεαρό φοιτητῆ σὲ κατάσταση ἐκτεταμένης καὶ, ἐνδεχομένως, μὴ ἀναστρέψιμης ἀπορίας!⁵

Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ κείμενο παρουσιάζει ὀρισμένες ἰδιαιτερότητες. Κατ' ἀρχάς, ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ λοιπὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Προδρόμου ὡς πρὸς τὴ μορ-

4. Βιβλιογραφικοὶ ὁδηγοὶ γιὰ τὴ Βυζαντινὴ φιλοσοφία ὑπάρχουν στὰ Τατάκης 1997· *Bibliographie*, 1991, 319-84· Ιεροδιακονοῦ (ἐπιμ.) 2002, 283-8. Στὰ ἔργα ἀναφορᾶς περιλαμβάνονται τὰ Τατάκης 1997· Hunger 1987, 39-122· Νιάρχος 1996. Ιεροδιακονοῦ (ἐπιμ.) 2002· Μπενάκης 2002. Εἰδικότερα γιὰ τὰ φιλοσοφικὰ κείμενα τοῦ Προδρόμου βλ. Τατάκης 1977, 209· *IEE*, 352β· Hunger 1987, 83· Casouros 1989· Νιάρχος 1996, 50. Τὴν ἱστορία τοῦ πλατωνισμοῦ καὶ τοῦ ἀριστοτελισμοῦ στοῦ Βυζάντιο πραγματεύονται οἱ Τατάκης 1952, 147-94· Hunger 1987, 50-91· Karamanolis 2002.

5. Τὸ ἔργο παραδίδεται σὲ τρία χειρόγραφα τῆς ὑστεροβυζαντινῆς περιόδου (Codd. Barocciani 131 τοῦ ιδ' 167 τοῦ ιε' αἰ. καὶ 187, ὑστερότερο ἀπόγραφο τοῦ 167) καὶ ἔχει ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν Cramer (1836, 204-15). Οἱ παραπομπὲς στοῦ κείμενου τῆς *Εἰσαγωγῆς* προέρχονται ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Busse (1887).

φή. Τὸ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὸ ὕφος τῶν ὑπομνημάτων ἐγκαταλείπεται καὶ στὴ θέση του ξεπροβάλλει διαλογικὴ συζήτηση μὲ σαφεῖς λογοτεχνικὲς ἀξιώσεις. Τὸ τελευταῖο μάλιστα στοιχεῖο ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ συγγενὲς μορφολογικὰ γραμματικὰ εἶδος τῶν ἐρωταποκρίσεων, ὅπου ἡ ἀνάλυση τοῦ ὅποιου θεολογικοῦ ἢ φιλοσοφικοῦ κεμένου πραγματοποιεῖται μὲ τὴν ἐναλλαγὴ ἐρωτήσεων καὶ ἀπαντήσεων διασαφητικῶν. Μόνο πού στὸ εἶδος αὐτὸ δὲν τίθεται θέμα χαρακτηρισολογίας ἐφ' ὅσον οἱ προτάσεις διατυπώνονται κατὰ τρόπο οὐδέτερο, ἀπρόσωπο, ἐνῶ στὸν *Ξενόδημο* ἡ παρουσίαση καὶ ἀνασκευὴ τῶν ὀρισμῶν τοῦ Πορφυρίου ἐντάσσεται σὲ συγκεκριμένη σκηνοθεσίᾳ μὲ τὴν ἀξιοποίηση τῆς κατάλληλης ἠθοποιίας⁶.

Ἐὰν στὴ μυθολογία ἀναγνωρίζεται ἡ ἰδιοπροσωπία τοῦ *Ξενόδημου* ἔναντι τῶν λοιπῶν φιλοσοφικῶν κεμένων τοῦ Προδρόμου, ἡ θεματικὴ του τὸν διαφοροποιεῖ ἀπὸ τὰ ἔργα σὲ διαλογικὴ μορφή. Διότι ἀπὸ τὰ σχετικὰ ποιήματα ἡ μὲν *Κατομνομαχία*, στὴν ὁποία περιγράφονται τὰ 'ἀνδραγαθήματα' τῶν ποντικῶν στὸν πόλεμό τους μὲ τὸν γάτο, ἀποτελεῖ ταυτόχρονη παρώδηση ὀμηρικοῦ ἔπους (ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο) καὶ τραγωδίας (ὡς πρὸς τὴ μορφή), ἡ δὲ *Ἀπόδημος Φιλία*, ὅπου ἡ προσωποποιημένη Φιλία παραπονεῖται στὸν Ξένο ὅτι ὁ ἄντρας τῆς ὁ Κόσμος τὴν ἔχει ἐγκαταλείψει γιὰ τὸ χατῆρι μᾶς παλιογυναίκα, τῆς Ἐχθρας, κατατάσσεται στὶς ἠθικοπλαστικὲς διηγήσεις. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πεζογραφικὴ παραγωγή εἴτε πρόκειται γιὰ κείμενα στὸ πνεῦμα τῆς *Κατομνομαχίας* (*Σχέδη Μυός*), ἢ, συνηθέστερα, γιὰ διαλόγους σατιρικούς στὸ πνεῦμα καὶ τὴν παράδοση τοῦ Λουκιανοῦ (*Ἀμαθῆς ἢ παρ' ἑαυτῶ Γραμματικός, Δήμιος ἢ Ἰατρός*). Ὁ *Ξενόδημος*, δηλαδή, εἶναι ὁ μοναδικὸς φιλοσοφικὸς διάλογος τῆς προδρομικῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς⁷.

Ἡ ἐνασχόληση μὲ θέματα φιλοσοφικοῦ ἐνδιαφέροντος, μολονότι δηλωτικὴ τῶν προσθέσεων τοῦ βυζαντινοῦ συγγραφέα, δὲν ἀρκεῖ ἀπὸ μόνη τῆς ὥστε νὰ κοινωνήσῃ στὸν ἀναγνώστη τίς εἰδικότερες θεωρητικὲς κατευθύνσεις τίς ὁποῖες προβάλλει τὸ ὅποιο ἔργο. Κι αὐτὸ ἐπειδὴ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ Λόγου οἱ ἀπαντήσεις καὶ τὰ ἐρωτήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὴ φύση τοῦ θεοῦ, τὸ νόημα τοῦ ὄντος, τὴ μεταθανάτια ζωὴ αὐτονομήθηκαν στὴ συνείδηση τοῦ φιλοσοφοῦντος ὑποκειμένου, μετεξελισσόμενα στὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὴν αὐτονομίαν αὐτὴ συμβολίζει καὶ ἡ διάκριση τῆς φιλοσοφίας στὸ Βυζάντιο σὲ 'ιερά', μὲ κύριο στόχο τὴ μελέτη καὶ διασάφηση τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, καὶ 'θύραθεν', ὅπου ἡ ἔμφαση μετατοπίζεται στὴν κριτικὴ ἐρμηνεία τῆς κληρονομίας τῶν ἀρχαίων⁸.

Στὸν *Ξενόδημο* ἡ ἐπιλογή τῆς λογικῆς ὡς τοῦ βασικοῦ πεδίου φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ ἰσοδυναμεῖ μὲ προγραμματικὴ δῆλωση: ὁ ἀναγνώστης καλεῖται

6. Οἱ ἐρωταποκρίσεις συνιστοῦσαν προσφιλεῖς μέθοδο διδασκαλίας στὸ Βυζάντιο· γι' αὐτὸ καὶ ἀρκετὰ ἐγχειρίδια εἰσαγωγῆς σὲ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ ζητήματα ἦταν γραμμένα μὲ τὴ μορφή αὐτή. Πρβλ. Treu 1893· Döggie καὶ Döggies 1966.

7. Γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Προδρόμου σὲ διαλογικὴ μορφή βλ. Podestà 1945 καὶ 1947· Papademetriou 1969· Hunger 1969· Hunger 1992, 559-60· Beaton 1989, 207-14· Πλωρίτης 1998, 209-10 (μὲ τίς σημειώσεις).

8. Πρβλ. Hunger 1987, 41-9· Νιάρχος 1996, 3-16.

νά παρακολουθήσει συγκεκριμένη επιχειρηματολογία σχετική με τὸ θεμελιώδες ὄργανο στοχασμοῦ, ἀπαραίτητο στοὺς θεράποντες τόσο τῆς ἱεραῆς ὅσο καὶ τῆς θύραθεν φιλοσοφίας. Καὶ μάλιστα αὐτὴ ἡ ἀναζήτηση δὲν ἔχει μόνο θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον καθὼς τὸ ὑπὸ ἐξέταση θέμα εἶναι ἡ ἐγκυρότητα τῶν ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν, ἔτσι ὅπως αὐτὲς κωδικοποιήθηκαν ἀπὸ τὸν Πορφύριον στὴν *Εἰσαγωγή* του. Τὸ νεοπλατωνικὸ κείμενο αποτελοῦσε γιὰ αἰῶνες τὸ βασικὸ διδακτικὸ ἐγχειρίδιο λογικῆς, ὑπομνηματιζόμενον συνεχῶς ἀπὸ τὸν ἔκτο (Ἀμμώνιος, Ὀλυμπιόδωρος) ἕως καὶ τὸν δέκατο τρίτο αἰῶνα (Βλεμμύδης, Παχυμέρης). Ἐπομένως ὅταν διατυπώνονται οἱ ὅποιες ἀμφιβολίες σχετικά με τὴν ἀξία τοῦ ἔργου ἢ ἀμφισβήτηση αὐτὴ ἀποκτᾶ ἕκ προοιμίου βαρύνουσα σημασία.

Τὸ ἀμιγῶς φιλοσοφικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ διαλόγου ἐστιάζεται στὸν ἔλεγχο τοῦ περιεχομένου τῆς *Εἰσαγωγῆς*. Καταιγιστικὸς χειριστὴς τοῦ ἐννοιολογικοῦ ὄπλοστασίου ὁ Θεοκλῆς ἀνακαλύπτει λογικὲς ἀντιφάσεις καὶ θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ ἕναν πρὸς ἕναν τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Πορφυρίου ὡς ἀνεπαρκεῖς, ἀσαφεῖς ἢ ἀπλῶς λανθασμένους. Παρατηρεῖ πὼς ἐφ' ὅσον τὸ γένος ὀρίζεται ὡς τὸ κατηγορῆμα τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει περισσότερα καὶ διαφορετικὰ ὡς πρὸς τὸ εἶδος τους ὄντα με κριτήριο τὴν οὐσία τους (208.26-28)⁹, τότε καὶ ὅλες οἱ ἀριστοτελικὲς κατηγορίες θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἀνήκουν στὸ ἴδιο γένος ἐπειδὴ ὅλες καλύπτονται ἀπὸ τὸν ἀνωτέρω ὁρισμὸ, ὅπως φανερώνει ἡ συλλογικὴ τους ὀνομασία «δέκα γένη». Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὅλα τὰ ὄντα θὰ ἀνήκαν σὲ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ γένος, πρᾶγμα βεβαίως ἄτοπο (208.29-209.6). Ὁ ὁρισμὸς τοῦ *εἶδους* κρίνεται ἐξ ἴσου ἀνεπαρκῆς ἐπειδὴ ἕνας ὁρισμὸς ἀφορᾷ τὰ καθόλου καὶ ὄχι τὰ ἐπὶ μέρους, ἄρα δὲν μπορεῖ νὰ ὀριστῆ τὸ εἰδικώτερο εἶδος, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Πορφύριος (210.8), ἀλλὰ τὸ γενικώτατο εἶδος. Τότε ὁμως τὸ κριτήριο ταξινόμησης δὲν θὰ εἶναι ποσοτικὸ, κατὰ τὸν ὁρισμὸ τοῦ εἶδους (*ἀριθμῶ*, 210.9), ἀλλὰ ποιοτικὸ, κατὰ τὸν ὁρισμὸ τοῦ γένους (*τῶ εἶδει*, 211.12): ὁπότε ἐξαφανίζεται τὸ μοναδικὸ διαφοροποιητικὸ στοιχεῖο στὴ διατύπωση τῶν δύο ὁρισμῶν καὶ τὸ γένος ἀπορροφᾷ τὸ εἶδος (210.29-211.9). Μὲ παρόμοιο συλλογισμό ὁ πολὺ γενικὸς ὁρισμὸς τῆς *διαφορᾶς* (*διαφορὰ γάρ ἐστὶν ὅτω διαφέρει ἕκαστα ὡς ὄλον*, 212.2) κρίνεται ὅτι ἀποτυγχάνει νὰ διασφαλίσει τὴν αὐτονομία τῆς ἑναντι τῶν ἄλλων *φωνῶν* καὶ ἰδιαιτέρως αὐτῶν τοῦ γένους καὶ τοῦ εἶδους (212.7-25). Καταδικάζεται ἐπίσης ἡ τετραπλῆ διαίρεση τοῦ *ιδίου* καὶ θεωρεῖται ἄστοχη ἢ διατύπωση τῶν ἐπὶ μέρους ὁρισμῶν καὶ ἡ ἐπιλογή τῶν ἀντιστοιχῶν παραδειγμάτων: τόσο ἡ δυνατότητα ἀπόκτησης ἐπιστημονικῆς γνώσης ὅσο καὶ ἡ ἔκφραση τοῦ συναισθήματος μέσῳ τῆς φυσικῆς λειτουργίας τοῦ γέλιου ἀπαντοῦν ἔμφυτες σὲ κάθε ἄνθρωπο, ἀσχέτως τοῦ πόσοι τὶς πραγματώνουν. Ἐπομένως οὔτε ἡ κατάταξί τους σὲ χωριστὲς ὑποκατηγορίες δικαιολογεῖται οὔτε ὁ

9. *γένος γάρ ... εἶναι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφορῶν τῶ εἶδει ἐν τῶ τί ἐστι κατηγορούμενον*. Ἀντὶ γὰρ *διαφορῶν* ὁ Cramer διαβάξει *διαφόρῳ*. Ὅμως ἡ διόρθωση στὴ γενικὴ πληθυντικὴ ὑπαγορεύεται τόσο ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῆς ἐπομένης παραγράφου (204.1,4,21), ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα τῆς *Εἰσαγωγῆς* (*διαφερόντων*, 4.12-13 Busse).

εὔστοχος προσδιορισμός τῆς κατηγορίας τοῦ *ιδίου* ἐπιτυγχάνεται (213.30-214.16). Τέλος, ἐπικρίνεται καί ἡ ἐπιλογή ἀπὸ τὸν Πορφύριο τῶν φυσικῶν χαρακτηριστικῶν ὡς *συμβεβηκότων*, δηλ. ὡς στοιχείων τῶν ὁποίων ἡ παρουσία ἢ ἀπουσία δὲν ἐπηρεάζει τὴν οὐσία τοῦ ὄντος τὸ ὁποῖο προσδιορίζουν. Διότι τότε κανεὶς ζωγράφος δὲν θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ἀλλάξῃ μιὰ ἀπεικόνιση τοῦ Πλάτωνα σ' αὐτὴν τοῦ Σωκράτη προσθέτοντας στὸν μαθητὴ τὴν κοιλίτσα τοῦ δασκάλου (215.5-19).

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐπίθεση τοῦ Θεοκλή ἐναντίον τῆς *Εἰσαγωγῆς* σκοπὸ ἔχει νὰ προκαλέσῃ στὸν Ξενέδημο αἴσθημα κλονισμοῦ καὶ ἐσωτερικῆς ἀμφισβήτησης. Καὶ τὸ πετυχαίνει. Ὁ νεαρὸς φοιτητὴς τῆς φιλοσοφίας ξεκινάει μὲ τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ νεοφώτιστου (*ὑποφθάσας ἐγὼ*) νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐπιμέλειά του (*ἔτυχον γὰρ οὐκ ἀμελετήτως ἔχων τοῦ βιβλίου*) διατυπώνοντας ἀπὸ μνήμης αὐτολεξεὶ τὸν ὀρισμὸ τῆς πρώτης φωνῆς (*τὴν παρὰ Πορφυρίῳ τοῦ γένους ὑπογραφὴν ... ἀπεστομάτιστα*, 207.22-24). Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὴν 'κατεδάφιση' καὶ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ εἶδους ὁ Ξενέδημος βιώνει τὴν πλήρη ἀντιστροφή τῆς πραγματικότητος (*εἰς τὸ ἐναντίον τὸ πρᾶγμα περιετράπη μοι*) καὶ διαπιστώνει μὲ ἔκπληξη (*οἷ ἐγὼ δεῖλαιος ... τῆς ἀγνοίας*) ὅτι, παρὰ τὴν μέχρι τότε πεποίθησή του, περὶ τὰ φιλοσοφικὰ εἶχε πλήρη μεσάνυχτα (*ἡσθόμην τὸ εἶδέναι μηδέν*, 211.9-15). Ἡ ἀνατροπὴ τῆς προηγουμένης αὐτοεικόνας τοῦ νεαροῦ συνεχίζεται μὲ ἀμείωτη ἔνταση ὅσο 'ἀπομυθοποιεῖται' ἡ αὐθεντία τοῦ Πορφυρίου (*οἷός με ... ὑπελάμβανε πλάνης*, 212.26-27). Ἔως ὅτου ὀλοκληρώνεται πρὸς τὸ τέλος τοῦ διαλόγου μὲ τὴν ὁμολογία του ὅτι ὁ Θεοκλῆς τὸν ἔχει ὀδηγήσει σὲ κατάσταση ἐσχάτης ἀπορίας (*ἐγὼ, δ' ὡς θεοκλῶδες τοῦτο ... κ' ἂν τι ἀναπόρητον δοκοίη, ἀπορηθήσεται*, 214.22-24).

Τὸ ἐρώτημα ποῦ ἀνακύπτει ἀπὸ τὴ μεταστροφή τοῦ Ξενεδήμου σχετίζεται μὲ τὶς ἐνδεχόμενες ἀναφορὲς τῆς σὲ ἐξωκειμενικὸ ἐπίπεδο. Διερωτᾶται κάποιος κατὰ πόσον οἱ ἀντιδράσεις τοῦ νεαροῦ ἀποτελοῦν πρόγραμμα συμπεριφορᾶς μὲ ἀποδέκτη τὸν ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος καλεῖται πλέον νὰ ἀσπαστῇ τὸ κατὰ τὰ φαινόμενα συμπέρασμα τοῦ διαλόγου καὶ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἐγκυρότητα τῆς *Εἰσαγωγῆς*. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ Πρόδρομος, οἱ ἀπόψεις τοῦ ὁποῖου πιθανώτατα ἀπηχοῦνται πιστὰ στὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Θεοκλή, ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ νεοπλατωνικοῦ ἔργου ὡς φιλοσοφικοῦ κειμένου καὶ τὴ συνακόλουθη ἀκαταλληλότητά του ὡς σχολικοῦ ἐγχειριδίου. Ὡρισμένες προσωπικὲς αἰχμὲς κατὰ τοῦ Πορφυρίου (210.29-30, 214.16-17) φαίνεται νὰ ἐνισχύουν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι μὲ τὴ συγγραφή τοῦ *Ξενεδήμου* ὁ Πρόδρομος προτείνει τὴ ριζοσπαστικὴ μεταρρύθμιση τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν στὸ Βυζάντιο μὲ πρῶτο βῆμα τὴν ἀναθεώρηση τῆς *Εἰσαγωγῆς*.

Βασικὴ προϋπόθεσις αὐτῆς τῆς ἐρμηνείας εἶναι ἡ ἀπόλυτη σοβαρότητα καὶ ἐγκυρότητα τῶν κριτικῶν ἐπισημάνσεων τοῦ Θεοκλή. Ἀλλιῶς ἡ λεπτομερὴς ἀποδόμησις τῶν λογικῶν κατηγοριῶν μένει μετέωρη. Ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ἡ ἀχίλλειος πέτρνα μιᾶς παρόμοιας ἀνάγνωσις τοῦ *Ξενεδήμου*. Διότι ὁ συγκεκριμένως διάλογος ἐκμεταλλεύεται ἀκριβῶς τὴν ἀναντιστοιχία ἀνάμεσα στὸν ὁμώνυμο ἥρωα καὶ τὸν ἀναγνώστη. Τὸ κοινὸ στὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται ὁ Πρόδρομος, ἐξοικειωμένο

χωρίς ἀμφιβολία μὲ τὸ ἔργο τοῦ Πορφυρίου καὶ τὰ ζητήματα ἐρμηγείας του, θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ἀμφισβητήση τὸν τελεσίδικο χαρακτήρα τῆς σαρωτικῆς φαινομενικὰ ἀποδόμησης. Ἀπλῆ παραβολὴ μὲ τὰ χειρόγραφα τῆς *Εἰσαγωγῆς* πείθει ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῶν ὀρισμῶν τοῦ Πορφυρίου εἴτε ἔχουν ἤδη διατυπωθῆ στὴν *Εἰσαγωγή* (*Ξεν.* 208.29-209.6 ≈ *Εἰσ.* 6.5-11), εἴτε ἐνισχύονται ἀπὸ τὴν ἑλλιπῆ παρουσίαση τοῦ σχετικοῦ συλλογισμοῦ (*Ξεν.* 210.14-211.8 ≈ *Εἰσ.* 4.21-5.23, 15.15-24· *Ξεν.* 212.7-25 ≈ *Εἰσ.* 14.15-15.9, 18.16-19.4). Αὐτὸ φυσικὰ δὲν συνεπάγεται τὴν ἀπαξίωση τῶν ἐπισημάνσεων τοῦ Θεοκλῆ ὡς παραπλανητικῶν συλλογιστικῶν πυροτεχνημάτων χωρὶς ἀντίκρουσμα. Ἄλλωστε ὀρισμένες ἀπορίες του σχετικῆς μὲ τὶς κατηγορίες τοῦ *ἰδίου* καὶ τοῦ *συμβεβηκότος* δύσκολα μποροῦν νὰ ἀπαντηθοῦν μὲ μιὰ πρώτη ἀνάγνωση τῆς *Εἰσαγωγῆς*. Στὸν *Ξενόδημο* διατυπώνονται ἐν πολλοῖς ἔγκυροι προβληματισμοὶ οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν θίγουν τὴν οὐσία τῆς ταξινομήσεως τοῦ Πορφυρίου, πολὺ δὲ περισσότερο δὲν προπαγανδίζουν τὴν ἀντικατάστασή του, ὅπως δηλώνει ἡ ἀπουσία ὁποιασδήποτε ἀντιπρότασης. Μέσα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του ἐμπειρία στὴν ἐγκύκλιο παιδεία καὶ τὴν ἐνδεχόμενη μελέτη τῆς φιλοσοφίας, ὁ μορφωμένος ἀναγνώστης τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει ἀντίλογος στὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Θεοκλῆ. Κάτι βεβαίως τὸ ὁποῖο δικαιολογημένα ἀγνοεῖ ὁ νεαρὸς Ξενόδημος. Ἡ ἑτερόλογη σχέση ἀνάμεσα στὸν ἐνδοκειμενικὸ καὶ τὸν ἐξωκειμενικὸ ἀποδέκτη τῶν ἐνστάσεων τοῦ Θεοκλῆ ἀποδεικνύει ὅτι ἐνδεχόμενο φιλοσοφικὸ ζητούμενο τοῦ Προδρόμου ἦταν ἴσως ἡ ἐπανερμηγεία, ἡ ἐξήγηση, ἀλλὰ ὄχι ἡ ὑποκατάσταση τῆς *Εἰσαγωγῆς*.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἔντονη κριτικὴ στοὺς ὀρισμοὺς τοῦ Πορφυρίου δὲν ὑπαγορεύεται πρωτίστως ἀπὸ φιλοσοφικὰ κίνητρα, θὰ πρέπη νὰ ἀναζητηθῆ ἡ ἐναλλακτικὴ πειστικὴ ἐξήγηση. Καὶ ἡ ἀπάντηση σχετίζεται μὲ τὴν κεντρικὴ θέση τῆς *Εἰσαγωγῆς* στὸ βυζαντινὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα ὡς βασικοῦ διδακτικοῦ ἐγχειριδίου λογικῆς. Ὁ ἐπιλεκτικὸς σχολιασμὸς τοῦ περιεχομένου τῆς παρέχει τὴν ἀληθοφανῆ συνθήκη ὥστε νὰ λάβῃ σάρκα καὶ ὄσπᾳ ἡ σύντομη αὐτὴ ἀλλὰ σχεδὸν ἀρχετυπικὴ ἐπαφὴ ἀνάμεσα στὸν νεαρὸ μαθητὴ καὶ τὸν μεγάλο δάσκαλο. Ὁ Ξενόδημος αἰσθάνεται τόσο περήφανος γιὰ τὴν ἔναρξη τῆς μυσείας του στὴ φιλοσοφία, ὥστε δὲν διστάζει νὰ καθυστερήσῃ γιὰ λίγο στὸ μάθημά του γιὰ νὰ ἐπιδείξῃ τὶς νεοαποκτηθεῖσες γνώσεις του ἐνώπιον τοῦ φημισμένου Θεοκλῆ. Μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ νεοφώτιστου ἀπαντᾷ ἀμέσως καὶ ὀλόσωστα στίς ἐρωτήσεις ἀπὸ τὴν 'ὔλη' τῆς *Εἰσαγωγῆς*. Στὴν πορεία μὲ ἔκπληξη διαπιστώνει ὅτι ἡ ἀποστήθιση τῶν ὀρισμῶν δὲν ἰσοδυναμεῖ καὶ μὲ τὴν πλήρη κατανόησή τους καὶ κατὰ συνέπεια ὑποχρεώνεται νὰ παραδεχθῆ τὴν ἄγνοιά του. Ἡ ἀντίδρασή του τότε ἀποδεικνύει ὅτι ἡ δεδηλωμένη ἀγάπη του γιὰ τὴν φιλοσοφία κάθε ἄλλο παρά πυροτέχνημα ἦταν. Ὁχι μόνον δὲν ἀπογοητεύεται, οὔτε ἀρνεῖται νὰ συνεχίσῃ, ἀλλὰ καταθέτει ἀνεπιφύλακτα τὸν θαυμασμὸ του γιὰ τὸν συνομιλητὴ του καὶ θέτει ἑαυτὸν στὴν ὑπηρεσία τῆς σοφίας του (211.17-21, 215.3). Ὁ Θεοκλῆς ἀπὸ τῆς μεριάς του δὲν ἐπιδιώκει τὴν συντριβὴ ἀλλὰ τὸν ὑποψιασμὸ τοῦ Ξενεδήμου. Ἐνῶ ἐξαπολύει σφοδρὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν ὀρισμῶν τῆς *Εἰσαγωγῆς*, ἐμφανίζεται ἰδιαίτερα προσεκτικὸς ὥστε νὰ μὴ

θίξη τὴν προσωπικότητα καὶ τὶς εὐαισθησίες τοῦ νεαροῦ φοιτητῆ (208.14-18, 215.4). Μὲ συχνές ἐγκωμιαστικὲς ἀναφορὲς (π.χ. 212.4, 213.9) τὸν ἐνθαρρύνει νὰ συνεχίσῃ τὶς προσπάθειές του, ἐνῶ ἡ τελικὴ του ἀποστροφή (215.25-26) ἐπιβεβαιώνει τὴν πεποίθησή του σὲ μιὰ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τοῦ φερέλπιδος συνομιλητῆ του. Στὴ συνάφεια ἐπομένως αὐτὴ ἀνάμεσα στὸν δάσκαλο καὶ τὸν μαθητὴ ἀποκρυσταλλώνεται ἡ παιδαγωγικὴ παρὰμετρος τοῦ *Ξενεδήμου*.

Ἡ ἔμφαση στὴ διαπροσωπικὴ διδακτικὴ πράξι ταιριάζει ἀπόλυτα μὲ τὸν δεδωλεμένο σκοπὸ συγγραφῆς τοῦ διαλόγου — τουλάχιστον σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα λέγονται στὸ εἰσαγωγικὸ μέρος. Διότι ἡ συνομιλία τοῦ Θεοκλῆ μὲ τὸν Ξενέδημο δὲν εἶναι παρὰ ἀνάμνηση νιότης ἀγαπημένη (206.17-18), τὴν ὁποία ξαναζωντανεῖ ἀρκετὰ χρόνια ἀργότερα ὁ ἴδιος ὁ Ξενέδημος γιὰ τὸ χατῆρι τοῦ φίλου του Μουσαίου, ὅταν ὁ τελευταῖος ἐπιθυμῆ διακαῶς ν' ἀκούσῃ κάτι ἀπ' ὅσα εἶπε ἢ ἔπραξε ὁ μέγας φιλόσοφος (206.10-11). Τὸ περιστατικὸ ποὺ διηγεῖται ὁ Ξενέδημος παρέχει αὐθεντικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν ἀσύγκριτη ἀνωτερότητα τοῦ Θεοκλῆ ὡς δασκάλου· ἐπομένως ὁ ἐγκωμιαστικὸς χαρακτήρας τῆς ἀφήγησής εἶναι δεδομένος ἐκ τῶν προτέρων. Ἡ χαρισματικὴ του προσωπικότητα ἀποτυπώνεται στὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία 'ἀποκαλύπτει' στὸν διψασμένο γιὰ γνώση Ξενέδημο 'κρυμμένα' ἐπιπεδα ἐρμηνεύει, ἄγνωστα ἀκόμα καὶ σὲ καθηγητὲς φιλοσοφίας. Ὁ ἐνθουσιασμός μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Ξενέδημος 'ἀποκηρύσσει' τὸν μέχρι τότε δάσκαλό του Ἐρμογένη (212.26-27) ἰσοδυναμεῖ μὲ ἔμμεση ὁμολογία ὅτι ὁ Θεοκλῆς βρισκόταν μιὰ κλάση πάνω ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του. Τὸ ὅτι τόσος λόγος γίνεται γύρω ἀπ' τ' ὄνομά του ἀκόμα καὶ μετὰ τὸ θάνατό του ἀποδεικνύει τὴ διαχρονικότητα τῆς ἐπιρροῆς του. Ἀκόμα καὶ ἡ ὑπερβολὴ στὴν ὁποία καταφεύγουν συχνὰ ὁ Μουσαῖος καὶ ὁ Ξενέδημος ἀναφερόμενοι στὸν Θεοκλῆ (π.χ. 205.22-23, 206.12-14) αἰτιολογεῖται ὡς συστατικὸ στοιχεῖο τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους τοῦ ἐγκωμίου.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος σμίλευε στὸν *Ξενέδημο* τὴν εἰκόνα τοῦ ἰδανικοῦ δασκάλου, τὴν προώριζε πιθανώτατα ὡς φόρο τιμῆς σὲ ἓνα ἀγαπημένο του πρόσωπο, στὸ ὁποῖο ἔδινε καινούργια ζωὴ μέσα ἀπὸ τὸν ρόλο τοῦ Θεοκλῆ. Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διαπιστωθῇ ὅτι τὸ πρόσωπο αὐτὸ ἐνδεχομένως νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν Μιχαὴλ Ἰταλικό. Οἰκουμενικὸς Διδάσκαλος στὴν Πατριαρχικὴ Σχολὴ στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη Β' Κομνηνοῦ (1118-43), μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως ἐπὶ πατριαρχείας Μιχαὴλ Β' Κουρκούα Ὁξειτίου (1143-46), πιστὸς θεράπων τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρητορικῆς, ὑπῆρξε ἐπίσης φίλος καὶ δάσκαλος τοῦ Προδρόμου¹⁰. Ἡ ποιότητα τῆς σχέσης τους ἔχει ἀποτυπωθῆ καὶ στίς μεταξὺ τους ἐπιστολές, ὅπου ἀναδύεται διάχυτη ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη καὶ ἐκτίμησή¹¹. Τὸ σύγραμμά του *Περὶ τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ* ὁ Πρόδρομος τὸ ἀπευθύ-

10. Πὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ βλ. Treu 1895· Τατάκης 1977, 208-9· Browning 1962a, 194-7· Gautier 1972· Hunger 1987, 200-1· *Tusculum-Lexikon*, 369-70· ODB, 2: 1368-9· Νιάρχος 1996, 50.

11. Βλ. Browning 1962β.

νει στὸν Ἰταλικό¹². Δὲν χρειάζεται λοιπὸν κάποια ἰδιαίτερη ἐξήγηση τὸ ὅτι ὁ Προδρομὸς ἀποφάσισε νὰ συγγράψῃ ἕνα ἐγκώμιο ὑπὸ μορφὴν φιλοσοφικοῦ διαλόγου (ἢ καὶ τὸ ἀντίστροφο) καὶ νὰ δώσῃ τὸν πρωταγωνιστικὸ ρόλο σὲ μιὰ ἐξιδανικευμένη μορφὴ τοῦ δασκάλου του μὲ τὸ ἐπινοημένο, ἄρα καὶ συμβολικὸ, ὄνομα Θεοκλῆς («δόξα τοῦ Θεοῦ»). Φρόντισε μάλιστα ὀρισμένα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἥρωά του ποὺ ἀποκαλύπτονται στὸ εἰσαγωγικὸ τμῆμα νὰ εἶναι τέτοιαι ποιότητος, ὥστε νὰ λειτουργοῦν σὰν τροχιοδεικτικὰ καὶ ὁ σύγχρονος τοῦ Προδρομοῦ ἀναγνώστης νὰ ὀδηγητῆι στὸ ἱστορικὸ πρόσωπο πίσω ἀπὸ τὸν ρόλο. Ὁ Θεοκλῆς εἶναι μὲν Πολίτης (*Θεοκλέος ... Βυζαντίου*, 204.1-2), ἡ οἰκογένειά του ὅμως ἔλκει τὴν καταγωγὴ της ἀπὸ τὴν Ἰταλία (*τὸ γὰρ οἱ γένος ἐξ Ἰταλίας ὠρμησθαι ἔλεγε*, 205.31-32). Ἐπίσης ἔχει πλοῦσια συγγραφικὴ παραγωγὴ σὲ πεζὸ καὶ ἔμμετρο λόγῳ, ἡ ὁποία διαιρεῖται σὲ ἔργα ἀπευθυνόμενα σὲ δημόσια πρόσωπα (*πρὸς τοὺς βασιλέας*, 205.10) καὶ σὲ ἰδιῶτες (*πρὸς τοὺς ἰδιώτας*, 205.14). Ἀκόμα καὶ ἡ μνεῖα τοῦ ἰδιαίτερου τρόπου ὀμιλίας τοῦ Θεοκλῆ (*κἂν τὴν αὐτὴν ἀνεδίπλου ἐνίστε συλλαβὴν καὶ φωνήν*, 204.27-28) μοιάζει τόσο ἔντεχνα ὑπογραμμισμένη ὥστε ἡ πιθανότητα ὁ Ἰταλικὸς νὰ ἦταν καὶ ὀλίγον βραδύγλωσσος φαντάζει ἀρκετὰ μεγάλη¹³.

III. Τὸ πλατωνικὸ ὑπόβαθρο

Τὸ σίγουρο πάντως εἶναι πὼς ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς θαύμαζε τὸν Πλάτωνα καὶ γνώριζε σὲ βάθος τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου φιλοσόφου. Παραδίδεται ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Προδρομὸς τὸν εἶχε ἀποκαλέσει *μμητὴν Πλάτωνος καὶ δεύτερον Πλάτωνα*¹⁴. Ὅποτε δὲν θὰ μπορούσε νὰ σκεφτῆ καταλλήλοτερο τρόπο γιὰ νὰ τιμῆσῃ τὸν δάσκαλό του ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδώσῃ στὸ λογοτεχνικὸ εἶδωλο τοῦ Ἰταλικοῦ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ διάσημου πλατωνικοῦ ἥρωα. Κοινὰ στοιχεῖα ἀνάμεσα στὸν Θεοκλῆ καὶ τὸν Σωκράτη ἡ ἔμμονή στὴν ἐξεύρεση καὶ σωστὴ διατύπωση ὀρισμῶν μὲ ἰδιαίτερη ἔμφα-

12. Πρβλ. Hunger 1987, 83. Ἡ ὑψηλὴ θέση τὴν ὁποία ὁ δάσκαλός του κατέχει στὴν προσωπικὴ μυθολογία τοῦ Προδρομοῦ πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ ὀμολογία τοῦ τελευταίου σὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θεόδωρο Λίτζικα, ὅπου ὁ Ἰταλικὸς μνημονεύεται δίπλα στὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς σημαῖον πνευματικὸ μέγεθος: *Ἔστιν ἡμῖν εἰς σεμνολογίαν καὶ Πλάτων θεολογῶν καὶ Ἀριστοτέλης φυσικευόμενος, καὶ Ἰταλικὸς διδάσκων καὶ γράφων* (J-P. Migne, *Patrologia Graeca* 133, 1286B).

13. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστηρικθῆ μὲ ἀνάλογη βεβαιότητα ἔαν καὶ οἱ ὑπόλοιποι χαρακτῆρες τοῦ διαλόγου ἀντιστοιχοῦν σὲ ὑπαρκτὰ πρόσωπα ἢ ἔαν κάθε πραγματολογικὸ στοιχεῖο ἰσοδυναμῆι μὲ ἱστορικὴ μαρτυρία. Ὁ νεαρὸς Ξενέδημος πιθανῶτα συνιστᾷ τὸ λογοτεχνικὸ ἀπείκασμα τοῦ ἴδιου τοῦ Προδρομοῦ. Δὲν ἔπεται ὅμως ὅτι στὸν Ξενέδημο ὁ συγγραφέας καταγράφει μιὰ παλιὰ συνάντησή του μὲ τὸν Ἰταλικὸ ἀλλάζοντας ἀπλῶς τὰ ὀνόματα ἢ ὅτι συνδεόταν μὲ συγγενικοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν δάσκαλό του ὅπως ὁ Ξενέδημος μὲ τὸν Θεοκλῆ (204.11-12). Πὰ τὸν Μουσαῖο, τὸν φίλο τοῦ Ξενέδημου, δὲν ὑπάρχει κανένα στοιχεῖο.

14. Βλ. Treu 1895, 20. Πρβλ. Gautier 1972, 17-9.

ση στην ἐγκυρότητα τοῦ συλλογισμοῦ, καθὼς καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῶν ἀρχικῶν θέσεων τοῦ συνομιλητῆ τους, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ τελευταῖος νὰ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἔντονη προσωπικὴ ἀμφισβήτηση καὶ ἀδυναμία νὰ συνεχίσῃ τὸν διάλογο βιώνοντας τὸ ἀδιέξοδο τῆς σωκρατικῆς ἀπορίας. Ὅταν ὁ Θεοκλῆς ἐπαινῇ τὸν Ἐρμαγόρα, τὸν δάσκαλο τοῦ νεαροῦ Ξενεδήμου, ὡς *πολυμαθέστατον φιλόσοφον* ἐπειδὴ ἔχει χλωμάδα στὸ πρόσωπο καὶ μιὰ γενειάδα που φτάνει μέχρι τὰ γόνατα (207.1-4), ἢ ὅταν ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ Πορφύριος περιορίστηκε σὲ μία κλίμακα μὲ πέντε μόνο *φωνές* ἐπειδὴ φοβήθηκε τὴν τιμωρία τῶν θεῶν (211.18-24), τότε ἀποδεικνύεται ὅτι εἶχε γευτῆ τὸν (ἀπαγορευμένο;) καρπὸ τῆς σωκρατικῆς εἰρωνείας (πρβλ. 213.5, 215.4). Μάλιστα σὲ μία περίπτωση ὅπου ἡ εἰρωνεία ἦταν ἐμφανῆς (*εἰ δὲ σὺ τὰ τηλικαῦτα σοφός, δίδαξόν με, ὦ πρὸς Ἐρμουῦ*) ὁ Ξενέδημος ‘κατηγορεῖ’ τὸν Θεοκλῆ ὅτι τὸν κοροϊδεύει (*παίξεις ἔχων*, 213.16-17), ἀντιδρῶντας μὲ τὸν ἴδιο ἄκριβῶς τρόπο ὅπως ὁ Ἀλκιβιάδης (*Ἀλκ.* 124d1) καὶ ὁ Θεάγης (*Θεάγ.* 125e4) σὲ παρόμοιες ‘ἀτάκες’ τοῦ Σωκράτη.

Ἡ βασικὴ διαλογικὴ σκηνὴ τοῦ προδρομικοῦ κειμένου ἐπομένως ἀκολουθεῖ τὴ θεμελιώδη συνθήκη ὀρισμένων ἀπὸ τοὺς λεγόμενους ‘πρώιμους’ ἢ ‘σωκρατικούς’ διαλόγους τοῦ Πλάτωνος¹⁵, ὅπου ὁ Σωκράτης συναντᾷ ἕναν ἐνθουσιώδη νεαρό, μέσῳ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐλέγχου τὸν ὀδηγεῖ σὲ κατάσταση ἀπορίας καὶ στὸ τέλος κερδίζει τὸν ἀνεπιφύλακτο θαυμασμό καὶ ἀποδοχὴ του ὡς ἀξεπέραστος δάσκαλος. Στὴν ὁμάδα αὐτῆ, στὴν ὁποία ἀνήκουν ὁ *Λύσις*, ὁ *Χαρμίδης*, ὁ *Θεαίτητος*, ὁ *Ἀλκιβιάδης Μείζων*, ὁ *Θεάγης*¹⁶, παραπέμπει καὶ ἡ χρῆση ἀπὸ τὸν Πρόδρομο τοῦ ὀνόματος τοῦ νεαροῦ στὸν τίτλο τοῦ ἔργου (*Ξενέδημος*). Ὁ ἴδιος ὁ Ξενέδημος μοιράζεται μὲ τοὺς ὁμολόγους του τοῦ πλατωνικοῦ δραματολογίου τὴν ἡλικία (206.17 ≈ *Θεαίτ.* 143d5, *Χαρμ.* 153b5, *Θεάγ.* 131a9), τὴν ὠραία ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση (206.22 ≈ *Χαρμ.* 154c, *Λύσ.* 207a2), τὸν ὑψηλὸ βαθμὸ αὐτοπεποίθησης (207.10 ≈ *Ἀλκ.* 104c3), τὴν ἔφεση πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴ φιλοσοφία (211.11-14 ≈ *Χαρμ.* 154e8-155a1, *Θεαίτ.* 144b3-7, *Θεάγ.* 122e1-3), τὴν ἐπιθυμία τους νὰ προσκολληθοῦν ὡς μαθητὲς στὸν πρεσβύτερο συνομιλητῆ τους (211.29-30 ≈ *Χαρμ.* 176b-d, *Ἀλκ.* 135c-d, *Θεάγ.* 131a· πρβλ. *Λύσ.* 207a5-6). Ἡ ἔλλειψη ὁποιοδήποτε καταφατικοῦ συμπεράσματος στὸν ἐπίλογο τοῦ *Ξενεδήμου* θυμίζει τὸ ἀπορητικὸ τέλος τοῦ *Λύσιδος*, τοῦ *Χαρμίδου* καὶ τοῦ *Θεαιτήτου*.

Ἡ βασικὴ διαφορὰ τοῦ *Ξενεδήμου* μὲ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς διαλόγους τῆς ὁμάδας αὐτῆς ἔγκειται στὸ περιεχόμενο καὶ τὴ σκοπιμότητα τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐλέγχου. Στὸν *Λύσι* καὶ τὸν *Χαρμίδη* ἀναζητᾶται ἡ φύση τῆς φιλίας καὶ τῆς σωφροσύνης ἀντιστοίχως, ἐνῶ στὸν *Ἀλκιβιάδη* καὶ τὸν *Θεάγη* ἡ θεματικὴ ἀφορᾷ

15. Πὰ τὴν ἐναλλαξιμότητα τῶν ὄρων στὴ νεώτερη σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. Guthrie 1975, 67-70· Vlastos 1993, 91-5.

16. Ἀμφιβολίες ἔχουν διατυπωθῆ γὰ τὴ γνησιότητα καί, κατ' ἐπέκταση, τὴ χρονολόγησι τοῦ *Ἀλκιβιάδου* καὶ τοῦ *Θεάγου*. Τὰ συμπεράσματα τῆς σύγχρονης ἔρευνας ἀποτυπώνονται ἀντιστοίχως στὶς ἐκδόσεις τῶν Denyer (2001, 11-26) καὶ Joyal (2000, 121-57).

κυρίως τη σχέση μεταξύ της φιλοσοφικής παιδείας και της άσκησης πολιτικής εξουσίας. Αντιθέτως το κείμενο του Προδρόμου ασχολείται αποκλειστικά με ζητήματα λογικής και κριτικής διατυπωμένων όρισμών. Ο γνωσιολογικός αυτός προσανατολισμός καθιστά έγγύτερη τη συνάφεια του *Ξενεδήμου* με τον *Θεαίτητο*. Εκεί ο δμώνυμος ήρωας παρουσιάζεται στον Σωκράτη από τον δάσκαλό του τον Θεόδωρο ως το μεγάλο ταλέντο στο χώρο όχι της φιλοσοφίας αλλά των θετικών επιστημών (144a-b, 145c-d). Ίδιαίτερως τονίζεται ή έφεσή του στη μελέτη ειδικών συγγραμμάτων, όπως το έγχειρίδιο μαθηματικών του Θεοδώρου και ή περαιτέρω αξιοποίηση των διδαγμάτων τους (147d-148b), ενώ δέν του είναι άγνωστα και θεωρητικά κείμενα όπως ή *Άλήθεια* του Πρωταγόρα (152a). Οί διαδοχικές του απόπειρες στη διατύπωση έπιτυχούς όρισμού της γνώσης αποσπούν τά έπιανετικά σχόλια του Σωκράτη (πρβλ. 146d3, 151e4, 154d3). Με τά σχόλια αυτά έπιβραβεύεται ή προσπάθεια και ο Θεαίτητος ένθαρρύνεται νά συνεχίση τη συζήτηση. Τήν ίδια σκοπιμότητα έξυπηρετούν και οί έκρήξεις θαυμασμού του Θεοκλή στις άπαντήσεις του Ξενεδήμου (207.25, 213.5· πρβλ. 215.4). Η πρόσδεση του τελευταίου στην αύθεντία του βιβλίου του Πορφυρίου (207.23-24, 210.7-8) άντανανκλᾶ τήν έμπιστοσύνη του Θεαίτητου στον γραπτό λόγο (*Θεόδωρος ὅδε έγραφε* 147d3, *άνέγνωκα και πολλάκις* 152a5). Και οί συνεχείς αναφορές στον (άπόντα) Έρμογένη (π.χ. 206.29, 209.25-28) ύποβάλλουν στον άναγνώστη τó παιδαγωγικό τρίγωνο Θεοκλή - Έρμογένης - Ξενέδημος, προδρομικό άπεικασμα της τριανδρίας Σωκράτης - Θεόδωρος - Θεαίτητος.

Στον *Θεαίτητο* ή σωκρατική διαλεκτική έχει έποικοδομητικό χαρακτήρα έπειδή, παρά τήν άποτυχία νά δοθῆ έπαρκής άπάντηση στο έρώτημα τί είναι ή γνώση, ο Θεαίτητος έχει διατυπώσει μόνος του μιά σειρά όρισμών. Στον *Ξενεδήμο* όμως ο Θεοκλής άρθρώνει έναν αποκλειστικά άντιρρητικό λόγο βασιζόμενος στην άνώτερή του γνώση και έμπειρία σχετικά με τίς δαιδαλώδεις άποχρώσεις των λογικών κατηγοριών. Επίσης, ενώ ο Σωκράτης διαλέγεται με τον Θεαίτητο περισσότερο ως έρασιτέχνης κυνηγός ταλέντων, ή έπαφή του Θεοκλή με τον Ξενέδημο εκφράζει τίς άρχές της έπαγγελματικής ιεραρχίας, όπου τó μεγάλο όνομα του χώρου συναντά τον έκκολαπτόμενο συνάδελφο και του ύποδεικνύει όρισμένα από τά 'μυστικά' του σιναφιού. Και οί δύο αυτές παράμετροι παραπέμπουν σ' έναν άλλο πλατωνικό διάλογο, στον όποιον οί διαλεκτικοί άκροβατισμοί και ή καταξίωση της φιλοσοφίας έχουν πρωτεύοντα ρόλο. Ο *Παρμενίδης* άφηγείται τη συνάντηση του πολυ νεαρού τότε Σωκράτη (127c4-5) με τον γέροντα Έλεάτη φιλόσοφο (b1-2), ο όποιος άποδεικνύει τη φιλοσοφική άνεπάρκεια της θεωρίας των Ίδεων του συνομηλητή του (130b-134c) αλλά δέχεται νά δώση στον Σωκράτη ένα μάθημα διαλεκτικής, έξετάζοντας ο ίδιος τίς συνέπειες με τη φύση του 'Όντος από τήν άποδοχή ή τήν άπόρριψη της δικής του θεωρίας για τó 'Εν (136a-137b). Τó μάθημα αυτό, με συνομηλητή του Παρμενίδη τον νεώτερο της παρέας Άριστοτέλη (137a6), καταλαμβάνει τó δεύτερο και μεγαλύτερο μέρος του διαλόγου (137c-166c).

Ἐκ τῆς περίληψης τῆς ὑποθέσεως γίνεται ἐμφανῆς ἡ συγγένεια τοῦ *Παρμενίδου* μὲ ἔργα ὅπως ὁ *Χαρμίδης* ἢ ὁ *Λύσις* μὲ τὴν διαφορὰ πὼς ἀντιστρέφεται ὁ ρόλος τοῦ Σωκράτη. Ὁ ἐλεγκτικὸς δάσκαλος ἔχει μεταμορφωθῆ σὲ φιλόδοξο καὶ μάχιμο φιλόσοφο ὁ ὁποῖος προβάλλει μὲ αὐτοπεποίθησις τὴν ἀπόφυσιν του (127d-130a) μὲχρις ὅτου ὁ Παρμενίδης τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι βρίσκεται σὲ ἀδιέξοδο (134c7). Αὐτὸ ὀφείλεται ἀπλῶς στὴν ἔλλειψη πείρας: ὁ Σωκράτης εἶναι νέος (130e1), στὸ προστάδιο τῆς φιλοσοφίας (130e) καὶ δὲν ξέρει ἀκόμα νὰ χρησιμοποιήσῃ ἀποτελεσματικὰ τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης. Ὁ,τι τοῦ λείπει εἶναι ἡ ἐξάσκηση στὴν διαλεκτικὴ μέθοδο (*γυμνασία*, 135d7) μὲ τὴν ὁποία θὰ μάθῃ νὰ μεταβαίνει μὲ ἔγκυρο τρόπο ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν διατύπωση τῆς ὑποθέσεως στὸ τελικὸ συμπέρασμα μὲσφ τῆς διαίρεσης καὶ τῆς συναγωγῆς τῶν λογικῶν κατηγοριῶν (136a-c). Ἐκ τῆς ἴδιας οὐσιαστικῆς ἔλλειψης κατηγορεῖται ὅτι πάσχει καὶ ὁ Ξενόδημος ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὸς βρίσκεται στὸ ξεκίνημα τῆς σταδιοδρομίας του (*πρωτόπειρος, ὡς ἔφησθα, ὦν*, 208.15-16) καὶ ὁ φανατισμὸς τοῦ νεοφώτιστου (207.17-20) τὸν ἐμποδίζει νὰ ἐμβαθύνῃ σὲ δεύτερο ἐπίπεδο ἀνάγνωσης. Ἡ ἀνακάλυψη (ἢ ἐφεύρεση) ἀπὸ τὸν Θεοκλῆ σφαλμάτων στὴν *Εἰσαγωγή* τοῦ Πορφυρίου λειτουργεῖ καὶ ὡς μάθημα φιλοσοφικῆς μεθόδου. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Θεοκλῆ (208.29-209.6) ὅτι ὁ ὀρισμὸς τοῦ *γένους* ταιριάζει καὶ στίς ὑπόλοιπες κατηγορίες ὥστε ἀκυρώνει τὴν διαφορετικότητά τους καὶ γίνονται ἔτσι ὅλες οἱ *φωνές* μία (*μετέπεσεν οὖν ἡμῖν ἡ πολυαρχία εἰς μοναρχίαν καὶ εἰς ἐνάδα τὸ πλῆθος*, 209.5-6) δὲν φαίνεται τελειῶς ἀσύμπτωτο μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῶν ὄντων μέσα στὸ παρμενίδειο Ἔν (*ἔν εἰ ἔστιν, πάντα τὰ ἔστι τὸ ἔν*, 160b2). Ὅταν ἔχη τελειώσει ὁ Ξενόδημος ὁ ἀνυποψίαστος ἀναγνώστης ἐνδέχεται νὰ μείνῃ μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ *Εἰσαγωγή* εἶναι ἀχρηστη, ἄρα ἡ μελέτη τῆς φιλοσοφίας τινάζεται στὸν ἄερα. Γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ ἀνατρεπτικοῦ αὐτοῦ τέλους ἴσως ὁ Πρόδρομος νὰ εἶχε στὸ μυαλό του τὰ καταληκτικὰ λόγια τοῦ Παρμενίδου στὸν ὁμώνυμο διάλογο, τὰ ὁποῖα μοιάζουν μὲ ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐντροπίας στὴν διαλεκτικὴ καὶ ἰσοδυναμοῦν μὲ τὴν ληξιαρχικὴν πράξη θανάτου τῆς φιλοσοφίας¹⁷.

Ἡ ἀξιοποίηση ἐπὶ παραδείγματι τοῦ *Χαρμίδου* ἢ τοῦ *Θεαιτήτου* ὡς διακειμένων σὲ ἐπίπεδο πλοκῆς καὶ χαρακτηριστῶν δὲν εἶναι ὁ μόνος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἡ παρουσία τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου ὑποβάλλεται στὸν ἀναγνώστη τοῦ Ξενόδημου. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ οἰκειοποίηση καὶ ἀφομοίωση φράσεων καὶ μοτίβων ἀπὸ συγκεκριμένους διαλόγους καὶ ἡ ἐπανανοηματοδότησή τους στὸ προδρομικὸ περιεχόμενο. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐναρκτήρια σκηνὴ (204.1-14) ἢ ὁποῖα παρέχει τὴν ἀφορμὴν γιὰ τὴν ἐξεδιπλωθῆ ὁ διάλογος. Ἐντυπωσιασμένος ἀπὸ τὴν διηγήσει τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισκεπτῶν (*ἰερὰ περὶ τ' ἀνδρὸς ὁμῆ ἐκκεκώφωκεν ὑπὸ τῶν ἐκεῖθεν καταρόντων Ἀθήνησιν*, 5-6) γιὰ τὸν φιλόσοφο Θεοκλῆ (*Θεοκλέος ... Βυ-*

17. — *Εἰρήσθω τοῖνυν τοῦτό τε καὶ ὅτι, ὡς ἔοικεν, ἔν ἔστιν εἴτε μὴ ἔστιν, αὐτό τε καὶ τᾶλλα καὶ πρὸς αὐτὰ καὶ πρὸς ἄλλα πάντα πάντως ἐστί τε καὶ οὐκ ἔστι καὶ φαίνεται τε καὶ οὐ φαίνεται.*

— Ἀληθέστατα (*Παρμ.* 166c2-5).

ξαντίου ... *άνδρὸς φιλοσόφῳ μὲν τοῖς μάλιστα τεθειμένου*, 1-3) ὁ Μουσαῖος ταξίδεψε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Ξενέδημο, μαθητὴ καὶ συγγενὴ τοῦ Θεοκλή (*καὶ τοῦ ἐξ ἀγχιστείας ... γένους οὐ πόρρω*), μὲ σκοπὸ νὰ μάθῃ ἀπὸ πρῶτο χέρι πῶς ἦταν στὴ ζωὴ καὶ τὴ διδασκαλία του ἡ μεγάλη αὐτὴ φυσιογνωμία. Ἐδῶ συνδυάζονται μοτίβα ἀπὸ τὶς εἰσαγωγὲς τοῦ *Παρμενίδου* καὶ τοῦ *Φαίδωνος*. Τὸ ταξίδι στὸν τόπο ὅπου διαδραματίστηκαν ἐπεισόδια ἀπὸ τοὺς βίους φιλοσόφων συναντᾶται στὴν ἀρχὴ τοῦ *Παρμενίδου*: ἐκεῖ μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Κέφαλο τὸν Κλαζομένιο ὅτι μιὰ ὁμάδα συμπατριωτῶν του, θεράποντες τῆς φιλοσοφίας (*μάλα φιλόσοφοι*, b5), ταξίδεψε ἀπ' τὴ Μικρασία στὴν Ἀθήνα γιὰ ν' ἀκούσουν (*δεόμεθα διακούσαι*, c5) ἀπὸ τὸν Ἀντιφῶντα τὴ συζήτηση πού εἶχαν κάποτε ὁ Σωκράτης, ὁ Παρμενίδης καὶ ὁ Ζήνων (126b5-c5). Καὶ ἂν στὸν *Παρμενίδη* τὸ ταξίδι ἔχῃ τὸν χαρακτήρα τοῦ φιλοσοφικοῦ 'προσκυνηματος', ἡ φιλία τοῦ Μουσαίου μὲ τὸν Ξενέδημο (*μήτε σὺ τὸν φίλον ἀποπροσποιοῖο*, 204.13) καὶ ἡ στενὴ σχέσις τοῦ τελευταίου μὲ τὸν Θεοκλῆ παραπέμπουν στὸν *Φαίδωνα* καὶ στὸν περισσότερο προσωπικὸ τόνο τοῦ ἀντίστοιχου τριγώνου Ἐχεκράτης – Φαίδων – Σωκράτης. Ἡ ἔλλειψη υπεύθυνης ἐνημέρωσις στὴν πόλιν τους καὶ ἡ ἀναζήτησις πληροφοριῶν ἀπὸ αὐτόπτη χαρακτηρίζουν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Ἐχεκράτη (ΕΧ. *Αὐτός, ὃ Φαίδων παρεγένου Σωκράτει ... ἢ ἄλλον του ἤκουσας; ΦΑΙΔ. Αὐτός, ὃ Ἐχέκρατες, Φαίδ. 57a1-4*) καὶ τὸν Μουσαῖο (*αὐτήκοον γὰρ σε τῆς ἐκείνου γενέσθαι φιλοσοφίας*, 204.10-11)¹⁸. Καὶ ἡ ὑπόδειξις πρὸς αὐτὸν ὅτι ἡ φυσικὴ ὁμοιότητα Ξενεδήμου καὶ Θεοκλέους λόγῳ συγγενείας θὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φανταστῇ πῶς ἔμοιαζε ὁ τελευταῖος (*οἱ δὲ παρὰ σε ἤκειν ἐκέλευον, εἴτε ἀνθρωπινῶς ἀναθεωρῆσαι βουλομένην τὸν Θεοκλέα*, 204.9-10) σημαίνει ὅτι ὅταν ὁ Μουσαῖος πῆγε στὴν Πόλιν ὁ Θεοκλῆς δὲν ζοῦσε πιά¹⁹. Ἐπομένως καὶ ὁ *Ξενέδημος* ἀποκτᾶ τὸν φορτισμένο συναισθηματικὰ χαρακτήρα ἑνὸς διαλόγου στὴ μνήμη ἀγαπημένου προσώπου, κατὰ τὸ πρότυπο διαλόγων ὅπως ὁ *Φαίδων* καὶ ὁ *Θεαίτητος*²⁰.

18. Ὁ Πρόδρομος ἀπλῶς ἔχει ἀντιστρέφει τοὺς ρόλους βάζοντας τὸν Μουσαῖο νὰ ἐπισκέπτεται τὸν Ξενέδημο, ἐνῶ ὁ Ἐχεκράτης δέχεται τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Φαίδωνος. Ὑπενθυμίζεται ὅτι στὸν *Παρμενίδη* ὁ Ἀντιφῶν δὲν ἦταν παρὼν στὴ συζήτησις ἀλλὰ εἶχε μάθει τὴν ἱστορία ἀπὸ ἕνα μαθητὴ τοῦ Ζήνωνος (*Παρμ.* 126b9-c3).

19. Τὴν ἴδια ἐντύπωσις ἀποκομίζει ὁ ἀναγνώστης καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντησις τοῦ Ξενεδήμου (204.15-205.2), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ὁ Θεοκλῆς ἔφτασε μέχρι τὰ βαθιὰ τοῦ γεράματα (*περὶ τὴν τρύγα μὲν ἐξέφου τοῦ βίου*, 18), χρησιμοποιοῖ μόνιμως παρελθοντικούς χρόνους (*ἐξέφου, ἐπιστώσατο, ἀνεδίπλου, ἔλεγε*), ἐνῶ τὸ κρυπτικὸ ἐγκώμο στὴν φύσιν τοῦ Θεοκλέους θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ ἐκληφθῇ ὡς περιγραφὴ τῆς μεταθανάτιας ἀναβάσεως τῆς ψυχῆς στοὺς οὐρανούς (*φύσιν μὲν αἰθερίαν εἰληχῶς* [ἐνν. Θεοκλῆς] *καὶ πτηνὴν ... τὴν μὲν γεγερᾶν βασιλικῶ τῷ πῆχει ὑπεραναβάσαν οὐσίαν· τὸ δὲ ἀέριον ὑπερπτάσα χῆμα, καὶ τὴν τοῦ ὑπεκκαύματος λεπτομέρειαν· μετὰ δὲ τὴν ἀστράσαν φύσιν, καὶ πλανωμένην τῇ ἀπλανεῖ, καὶ ἀνάστρω πελάσασαν, καὶ μετὰ θεοῦ γενομένην*, 19-25).

20. Ἡ διαρκὴς παρουσία τοῦ *Φαίδωνος* ὡς διακεμένου ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴ δήλωσις τοῦ Ξενεδήμου, ὅτι δὲν θᾶ τοῦ ἦταν περισσότερο εὐχάριστο νὰ μιλήσῃ ἢ νὰ ἀκούῃ γιὰ κανέναν ἄλλο ἀπὸ τὸν Θεοκλῆ (*περὶ οὗ γὰρ ἄλλον μᾶλλον ἢ ἀκούοιμι' ἂν ἦδιον ἢ διηγοίμην ἢ Θεοκλέος*, 204.16-18). Ἡ ὁμοιότητα μὲ τὰ λόγια τοῦ Φαίδωνα (*καὶ γὰρ τὸ μεμνησθαι Σωκράτους καὶ αὐτὸν λέγοντα καὶ ἄλλον ἀκούοιμι*

Ἡ τεχνική τοῦ Προδρόμου νά προσδίδη νέο νόημα στὰ πλανωνικά μοτῖβα καταδεικνύεται ἐναργέστερα στὸ δεύτερο παράδειγμα. Ὁ Ξενέδημος ἔχει μόλις ἀρχίσει τὴν ἀφήγησή του καὶ περιγράφει πῶς συνάντησε τὸν Θεοκλῆ μιά μέρα ποῦ πήγαινε γιὰ μάθημα (206.20-29). Ἐκεῖ δίνει ἰδιαίτερη ἔμφαση σὲ μιὰ λεπτομέρεια: ὅτι δηλ. τὴν ὥρα ποῦ ὁ Θεοκλῆς τὸν ρωτοῦσε γιὰ ποῦ τὸ ἔβαλε, τοῦ πείραζε συγχρόνως τὰ μαλλιά:

*καὶ ἅμα ἐπιψήσας μου τῇ χειρὶ τὴν κόμην· ξανθὴ δὲ μοι τηνικαῦτα μέ-
χρῃ καὶ ἐπὶ τοὺς ὠμούς καθεῖτο τῷ ζεφύρῳ παίζουσα· πῆ δὴ καὶ πόθεν,
ἔφη, Ξενεδημήδιον;* (206.23-25).

Ἡ χαριτωμένη αὐτὴ εἰκόνα θὰ μπορούσε ἐνδεχομένως νὰ ἐρμηνευθῆ ἀπλῶς ὡς εὐχάριστο σκηνοθετικό διάλειμμα. Ὅμως ὁ ἐξοικειωμένος μὲ τὰ πλατωνικά κείμενα ἀναγνώστης δὲν θὰ δυσκολευτῆ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ πρότυπο αὐτῆς τῆς σκηνῆς στὸν *Φαίδωνα*:

*ΦΑΙΔ ... καταψήσας οὖν μου τὴν κεφαλὴν καὶ συμπίεσας τὰς ἐπὶ τῷ
αὐχένι τρίχας (εἰώθει γὰρ, ὁπότε τύχοι, παίζειν μου εἰς τὰς τρίχας),
«αὔριον δὴ», ἔφη, «ἴσως, ὦ Φαίδων, τὰς καλὰς ταύτας κόμας ἀποκερῆ»
(89b2-5).*

Βεβαίως καὶ στὸν Πλάτωνα τὸ ἐπεισόδιο ἀφήνει εὐχάριστη γεύση καὶ ἴσως γεννᾶ καὶ κάποια χαμόγελα. Ἡ ἐλαφράδα αὐτὴ ὅμως λειτουργεῖ κυρίως ὡς μέσο ἀποφόρτισης, διότι ἔρχεται σὲ μιὰ κρισιμώτατη καμπὴ τῆς ἀφήγησης τοῦ Φαίδωνος καὶ τοῦ διαλόγου ἐν γένει. Ὁ Σιμμίας καὶ ὁ Κέβης ἔχουν μόλις ἐκφράσει τίς ἐνστάσεις τους καὶ οὐσιαστικά ἀκυρώσει τὴ θέση τοῦ Σωκράτους ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη λόγω τῆς ἐκ φύσεως ὁμοιότητός της μὲ τίς ἀφθαρτες καὶ αἰώνιες Ἰδέες (84c-88b). Ἡ ἀποτυχία μᾶς μέχρι τότε πειστικῆς ἀποδείξεως γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς προκαλεῖ ἀπογοήτευση καὶ γενικὴ δυσθυμία στοὺς παρισταμένους (88c-89b)²¹. Μέσα στῆ βαριά αὐτὴ ἀτμόσφαιρα ὁ Σωκράτης καταφεύγει σὲ μιὰ οἰκεία του συνήθεια, σὰν νὰ θέλῃ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς προτοῦ ἐπιχειρήσῃ γιὰ τρίτη καὶ τελευταία φορὰ νὰ πείσῃ τοὺς φίλους του ὅτι ἡ ψυχὴ του θὰ συνεχίσῃ νὰ ζῆ καὶ πέρα ἀπὸ τὸν τάφο. Συγχρόνως ὅμως δὲν ἐθελουφλεῖ καὶ ἀναγνω-

ντα ἔμοιγε αἰεὶ πάντων ἡδιστον, 585d5-6) εἶναι πραγματικά ἀφοπλιστικὴ (πρβλ. καὶ τὴν ἀντίδραση τοῦ Ἐρχεράτη: *ἡδέως γὰς ἂν ἐγὼ ἐκούσαμι*, 57a6). Ἄπο τὴν ἄλλη ἢ ὑπονοούμενη φυσικὴ ὁμοιότητα τοῦ Ξενέδημου μὲ τὸν Θεοκλῆ ἴσως παραπέμπει στὴν ἀνάλογη σχέση ἀνάμεσα στὸν Σωκράτη καὶ τὸν Θεαίτητο στὸν ὁμώνυμο διάλογο (*Θεαίτ.* 143d8-9).

21. Κάθε φορὰ ποῦ ὁ Πλάτων διακόπτει τὴ ροὴ τῆς διήγησης στοὺς ἀφηγηματικούς διαλόγους του καὶ ἐπανεισάγει τοὺς ὁμιλητὲς τοῦ ἀρχικοῦ, ἐξωτερικοῦ πλαισίου (*Φαίδ.* 102a, *Εὐθδ.* 290e-293a), ἐπιθυμεῖ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴ σημασία τοῦ δεδομένου σημείου γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς δράσης.

ρίζει ότι ο θάνατος πλησιάζει όπως μαρτυρούν τα πρώτα του λόγια: ξέρει ότι τα μακριά μαλλιά του φίλου του, σημάδι ζωτικότητας, αὔριο, κομμένα, θα γίνουν προσφορά στο δικό του κιβούρι, σημάδι πένθους. Έτσι το παιχνίδι με τη χαίτη του Φαίδωνος είναι μιά ἀναλαμπή ζωῆς λίγο πριν από τα σκοτάδια του Ἄδη, νοσταλγική χειρονομία καλωσορίσματος μὰ καὶ ἀποχαιρετισμοῦ.

Ἀκριβῶς αὐτὸν τὸν μελαγχολικὸ ὀρίζοντα τοῦ ἀναπόδροστου τέλους ἔχει διαγράψει ὁ Προδρόμος κατὰ τὴ μεταφορὰ τῆς εἰκόνας στοῦ δικό του κείμενο. Μὲ παρόμοια φρασεολογία (*καταψήσας* ≈ *ἐπιψήσας*, *ἐπὶ τοὺς ὤμους* ≈ *ἐπὶ τῷ αὐχένι*) καὶ δομῆ (χρήση παρενθετικοῦ λόγου) ἐξασφαλίζει τὴ συνέχεια καὶ ἀναγνωρισμότητα τῆς σκηνῆς. Συγχρόνως μετατοπίζει τὸ κέντρο βάρους τῆς δράσης καὶ ἀντὶ γιὰ τὸ δρῶν πρόσωπο (Θεοκλῆς ≈ Σωκράτης) ἐστιάζει στοῦ ἀντικείμενο. Τὰ ξανθὰ μαλλιά τοῦ Ξενεδήμου πού ἀνεμίζουν χρυσίζοντας τὸν πουνέντε ἀκτινοβολοῦν νιάτα, ὑγεία καὶ ὁμορφιά. Ὁ Προδρόμος δὲν ἐπιτρέπει τὴν παραμικρὴ σκιά νὰ συννεφιάσῃ τὴν εὐχάριστη αὐτῆ εἰκόνα. Ἐχει μάλιστα ἐνισχύσει τὴν 'ἀνοιξιάτικη' ἀτμόσφαιρα τοῦ χωρίου μὲ διακειμενικὲς ἀναφορὲς σὲ παρόμοιες σκηνὲς ἀπὸ ἄλλους πλατωνικοὺς διαλόγους. Ἡ ἐρώτηση τοῦ Θεοκλῆ (*πῆ δὴ καὶ πόθεν ἔφη, Ξενεδημήδιον;*) σχεδὸν ἐπαναλαμβάνει τὰ λόγια τοῦ Ἰπποθάλους ἀπὸ τὴν ἐναρκητήρια σκηνὴ τοῦ Λύσιδος (*ἜΩ Σώκρατες, ἔφη, ποῦ δὴ προσεύη καὶ πόθεν;* 203a6-b1)²². Ἐνῶ ἡ ἀμέσως ἐπόμενη εἰκόνα τοῦ Ξενεδήμου νὰ κρατᾶ στὴν ἀγκαλιά του τὸ βιβλίον καὶ νὰ σιγομουρμουρίζει τὸ μάθημά του (*εἰ μὴ με ἢ ὑπὸ κόλπον βίβλος, καὶ τὸ ἐν χείρσιν ὑπόψηλμα διαψεύδεται*, 206.26-27) ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη τοῦ ἀναγνώστη τὸ ἀντίστοιχο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν *Φαῖδρο* (228a-d), ὅπου ὁ ἴδιος ὁ Φαῖδρος λέγεται ὅτι εἶχε πάρει ἕνα βιβλίον μὲ τὸν *Ἐρωτικὸν λόγον* τοῦ Λυσία (*παραλαβὼν τὸ βιβλίον*, b2), τὸ ὁποῖο κρατοῦσε κρυμμένο μέσα στοῦ ἱματίου του (*τί ἄρα ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἔχεις ὑπὸ τῷ ἱματίῳ*, d6-7), καὶ προσπαθοῦσε νὰ μάθῃ τὸ κείμενο ἀπ' ἔξω (*εἰς περίπατον ἦει ... ἐξ ἐπιστάμενος τὸν λόγον*, b4-5). Μάλιστα ὁ Φαῖδρος πρέπει νὰ βρισκόταν στοῦ μυαλοῦ τοῦ Προδρόμου νωρίτερα, δεδομένου ὅτι ἡ μεταβατικὴ φράση ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ στὴν κυρίως ἀφήγησι (*οὐ φθονήσαμε' ἂν Μουσαίῳ εἰπεῖν ἢ γὰρ ἑμαντῶ φθονοίην, Μουσαίῳ φθονῶν*, 206.18-20) συγγενεῦει μὲ τὴν ἀτάκα τοῦ Σωκράτη (*ἜΩ Φαῖδρε, εἰ ἐγὼ Φαῖδρον ἀγνοῶ, καὶ ἑμαντοῦ ἐπιλέλησμαι*, 228a5-6) τὴν ὁποία ἐπαναλαμβάνει ἀργότερα ὁ Φαῖδρος μὲ περιπαικτικὴ διάθεση (*εἰ ἐγὼ, ὦ Σώκρατες, Σωκράτην ἀγνοῶ καὶ ἑμαντοῦ ἐπιλέλησμαι*, 236c4-6)²³.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πολύχρωμο ψηφιδωτὸ μὲ τὰ ἐναλασσόμενα πλατωνικὰ μοτίβα ἡ παρουσία τοῦ Πλάτωνος γίνεται αἰσθητὴ καὶ μὲ ἀμεσώτερο τρόπο. Ἡδη

22. Ἡ χρήση τοῦ ὑποκοριστικοῦ *Ξενεδημήδιον*, συχνὴ στοὺς κωμικοὺς ποιητὲς, προσδίδει τόνον πειράγματος καὶ οἰκειότητος στὴν ἀποστροφή.

23. Τὸ τέλος τῆς ἀφήγησις στὸν *Ξενέδημο* παραπέμπει εὐθέως στοῦ κλείσιμο τοῦ *Φαίδρου*. Ἡ σύντομη προσευχὴ τοῦ Θεοκλῆ στὶς Χάριτες γιὰ τὸ μέλλον τοῦ Ξενεδήμου (*Ξενεδήμω δὲ πλήρης ὦ Χάριτες παιδεύσεως γένοιτο ἢ φροντίς*, 215.25-26) διαλέγεται μὲ τὴν κάπως πῶ ἐκτενὴ προσευχὴ τοῦ Σωκράτη στὸν Πᾶνα (279b8-c3).

μνεία στο όνομα του αρχαίου δασκάλου γίνεται για πρώτη φορά από τον Μουσαίο, λίγο πριν αρχίσει ο Ξενέδημος την αφήγηση, όπου ο Πλάτων παρουσιάζεται ως συγγραφέας διαλόγων — και συγκεκριμένα του *Τιμαίου*, του *Φαίδωνος*, των *Νόμων* και της *Πολιτείας*²⁴. Με τρόπο συμμετρικό τελευταία φορά το όνομά του θα άκουστέ λίγο πριν από το τέλος, όταν ο Θεοκλής καταφεύγει στην εικονογραφία του Πλάτωνος και του Σωκράτους για να αντικρούσει τον όρισμό της πέμπτης και τελευταίας κατηγορίας του Πορφύριου. Ένδιαμέσως ο άναγνώστης συναντά τρεις όνομαστί αναφορές σε συνδυασμό με παραπομπές στην *Πολιτεία*²⁵. Στην πρώτη ο Θεοκλής, μη γνωρίζοντας εάν το επίχειρήμα του έχει πείσει τον Ξενέδημο, επαναλαμβάνει *αὐτολεξεί* τὰ λόγια του Θρασυμάχου προς τον Σωκράτη σε ανάλογη περίπτωση (*τί σοι ἔτι ποιήσω; ἢ εἰς τὴν ψυχὴν φέρων ἐνθῶ τὸν λόγον;* 209.24-25 = *Πολ. Α* 345b5-6). Στο δεύτερο χωρίο η παραμπροπή είναι λιγότερο συγκεκριμένη και αμφίσημη. Σε κάποια, παιχιδιάρικα ειρωνική, ἔκρηξη θαυμασμοῦ ὁ Θεοκλής ὁμολογεῖ ὅτι ἔχει ἐκπλαγῆ με τὸ ταλέντο τοῦ νεαροῦ ὁ ὁποῖος τοῦ γεννᾶ τὸν παιδαγωγικὸ ἔρωτα (*τὸν Πορφύριον, μειράκιον, καταπέπωκας*²⁶, *καὶ οὐκ ἔστιν ὁπως οὐχὶ τέθηπά σε τῆς φύσεως καὶ ὑπερφιλῶ*, 212.3-4). Σπεύδει ὁμως νὰ συμπλήρωση πὼς ἔχει διδαχθῆ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα *τὴν ἀρετὴν οὐ φιλομειράκιον εἶναι* (5). Σὲ πρώτη ἀνάγνωση ἡ φράση ἐρμηνεύεται ὡς ὑπόμνηση ἠθικοῦ παραγγέλματος, ὅτι δηλ. ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δὲν βλέπει ἐρωτικὰ τοὺς ἐφήβους, καὶ ἐπομένως ὡς ἔμμεση μνεία στὴ συζήτηση τοῦ *Συμποσίου*. Σὲ δεύτερο ἐπίπεδο ἀποδίδεται γνωσιοθεωρητικὸ περιεχόμενον στὴν ἀρετῆ, ὁπότε τὸ χωρίο σημαίνει ὅτι ἡ ἀρετῆ δὲν ἀγαπᾶ τοὺς ἐφήβους, δηλ. γνώση καὶ νεότητα δὲν συμβαδίζουν, με ἐμφανῆ τὴν ἀναφορὰ στὸ ἐκπαιδευτικὸ πρόγραμμα τῆς *Πολιτείας*. Γιὰ τὸ ἴδιο πρόγραμμα κάνει λόγο καὶ τὸ τρίτο χωρίο στὸ ὁποῖο ὁ Θεοκλής ὑπογραμμίζει τὴ θεμελιώδη σημασία τῆς παιδείας (*διδάσκει με ὁ Ἀρίστωνος μέγα μέρος λέγων εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν τὴν ἀνατροφὴν συντελεῖν*, 213.25-27 ≈ Δ423e-424b)²⁷. Ἡ ποιικι-

24. *εἰ μὴ καὶ τὰ Πλάτωνος γνωρίσματα εἴπομεν· τυχὸν ἐν Τιμαίῳ φυσικευσάμενον· τὸν ἐν Φαίδωνι περὶ ψυχῆς ἀθανασίας φιλοσοφῆσαντα· τὸν γράψαντα νόμους τὸν οἰκίσαντα πόλεις* (206.5-8).

25. Ἡ ἐπιλογή τῶν συγκεκριμένων χωρίων με ἐμφανῆ παιδευτικὸ προσανατολισμὸ ὑπογραμμίζει τὴ σημασία τοῦ διαλόγου αὐτοῦ ὡς ἐγχειριδίου ἀρετῆς καὶ τοῦ πλατωνικοῦ Σωκράτη ὡς ἀρχετυπικοῦ παιδαγωγοῦ.

26. Ὁ Cramer διαβάξει *καταπέπωκας* καὶ δὲν στίζει πρὶν ἀπὸ καὶ μετὰ τὴ λέξη *μειράκιον*. Γιὰ νὰ εἶναι ὁμοιος κατανοητὸ τὸ κείμενό του ἀπαιτεῖται νὰ μεταφρασθῆ τὸ *καταπίτω* ὡς μεταβατικὸ καὶ τὸ *μειράκιον* ὡς ἀντικειμενικὸ τοῦ ἀντικειμένου: «ἔχεις καταρρίψει τὸν Πορφύριο ὡς νὰ ἦταν παιδί» ἢ κάπως ἔτσι. Πρόκειται φυσικὰ γιὰ μὴ ἀποδεκτὴ διατύπωση ἐπειδὴ (α) τὸ *καταπίτω* εἶναι πάντοτε ἀμετάβατο καὶ (β) τὰ συμφραζόμενα δὲν δικαιολογοῦν ὅποιαδήποτε ὑπόνοια γιὰ ἀντιπαλότητα μεταξύ Ξενεδήμου καὶ Πορφύριου. Οἱ δύο αἰτιατικὲς πρέπει ἐπομένως νὰ χωριστοῦν συντακτικὰ καὶ τὸ *μειράκιον* νὰ θεωρηθῆ κλητικὴ προσφώνηση. Ἡ ἄλλη αἰτιατικὴ, *τὸν Πορφύριον*, ἀπαιτεῖ βεβαίως ῥῆμα μεταβατικὸ καὶ ὡς τέτοιο προτείνω τὸ *καταπέπωκας*, πρὸς τοῦ *καταπίνω*. Παλαιογραφικὰ εὐσταθεῖ (διαφορὰ ἑνὸς γράμματος) καὶ δίνει κατάλληλο νόημα: ὁ Θεοκλής «διακηρύσσει» ὅτι ὁ Ξενέδημος ἔχει καταπιεῖ, ἔχει φάει μετὰ ἐξώφυλλα τὴν *Εἰσαγωγή*, κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ νεαρὸς δὴλωνε ἔξ ἀρχῆς περιήφανος.

27. Παρασυρόμενος ἀπὸ τὴ μετοχὴ *λέγων* ὁ Cramer θεώρησε λανθασμένα ὅτι ἡ πρόταση αὐτὴ

λία με την όποια μνημονεύεται ό φιλόσοφος (τό *Πλατωνικόν* 209.24, παρά Πλάτωνος 212.5, ό *Άριστάνος* 213.25-26) και ένσωματώνονται τά άποσπάσματα άπό τούς διαλόγους του στό προδρομικό κείμενο μαρτυρεί τήν έξοικείωση με τόν Πλάτωνα έκ μέρους του συγγραφέα αλλά και του κοινού στό όποίο άπευθύνεται.

Ό Πρόδρομος δέν διαλέγεται με τόν Πλάτωνα μόνο σέ επίπεδο περιεχομένου. Τά μορφολογικά χαρακτηριστικά του *Ξενέδημου* τόν έντάσσουν εύθέως στην πλατωνική παράδοση. Η χρήση του όνόματος του νεαρού συμπρωταγωνιστή ώς τίτλου του έργου (πρβλ. *Λύσις*, *Άλκιβιάδης*, *Χαρμίδης*), όπως και ή έναλλακτική όνομασία (πρβλ. *Κριτίας* ή *Άτλαντικός*) άποτελούν σταθερή πρακτική του Πλάτωνος²⁸. Σέ επίπεδο όνοματολογίας ό Θεοκλής συγγενεύει με τούς Θεόδωρο και Θεαίτητο, ένώ ό Ξενέδημος παραπέμπει στους Μενέξενο και Εύθύδημο²⁹. Άπό είδολογική άποψη τό προδρομικό κείμενο άνήκει στους μικτούς διαλόγους, όπου ένα εισαγωγικό τμήμα σέ εύθύ λόγο οδηγεί στό κυρίως άφηγηματικό μέρος (*Φαίδων*, *Θεαίτητος*, *Συμπόσιον*, *Εύθύδημος*, *Πρωταγόρας*). Η κατηγορία αυτή, συνδυασμός του καθαρά διηγηματικού (π.χ. *Πολιτεία*) και του δραματικού (π.χ. *Νόμοι*) είδους επιτρέπει πολλαπλές άφηγηματικές άναγωγές, καθώς προϋποθέτει διπλά άκροατήρια και δίδυμη χωροχρονική άναφορά³⁰. Τό ότι ό Ξενέδημος ξαναθυμάται μιá παλιά του συνάντηση με τόν Θεοκλή σημαίνει πώς έχει άμεση έμπλοκή στην ιστορία τήν όποία διηγείται: ένώ ή άποστροφή του στόν Μουσαίο στό κλείσιμο του διαλόγου (215.26-28) σηματοδοτεί τήν έπαναφορά με τή μορφή τής κυκλικής σύνθεσης στόν σκηνικό χώρο τής εισαγωγής, ώστε ή άφήγηση νά έγβατωισθί πλήρως στό παρόν τών όμιλητών. Και οί δύο αυτές παράμετροι τοποθετούν τόν *Ξενέδημο* πλησιέστερα πρós τό μορφολογικό σχήμα του *Φαίδωνος*³¹.

Η γλώσσα του *Ξενέδημου* είναι φυσικά ή άτυκή διάλεκτος τής κλασικής περιόδου διανθισμένη έδω κι εκεί με πλατωνικές πινελιές. Για παράδειγμα, τά άφηγηματικά *ή δ'ός / ήν δ'έγώ* άπαντώνται άρκετά συχνά (207.17· 209.29· 212.3, 26· 213.5, 15· 215.5,12), ένώ δέν άπουσιάζει και ό προσφιής στόν Πλάτωνα δυικός άριθμός (211.4-6). Δύο φορές ό Μουσαίος άποκαλεί τόν Ξενέδημο γιό του Άριστάνδρου (204.1, 205.22 ≈ *Λύσ.* 204b5-6, *Κρατ.* 384a8) κι αύτός με τή σειρά του τόν προσφωνεί

είναι παράθεμα άπό τόν Πλάτωνα.

28. Πρβλ. Hoerber 1957, 10-20.

29. Επίσης, τό όνομα του δασκάλου του Ξενέδημου Έρμαγόρα, ό όποιος δέν έμφανίζεται στό έργο, μοιάζει με σύνθεση τών όνομάτων του Έρμογένη (*Κρατύλος*) και του Πρωταγόρα (*Πρωταγόρας*). Φυσικά τό όνομα τό όποίο έρχεται πρώτο στό νοϋ είναι αύτό του Μενέδημου, έριστικού φιλοσόφου, μαθητή τής Άκαδημίας και διαδόχου του Φαίδωνος στην άρχηγία τής σχολής τής "Ηλιδος.

30. Αυτό διαφοροποιεί τούς μικτούς άπό τούς διαλόγους με έκτενή μονόλογο (π.χ. *Τίμαιος*, *Κριτίας*), όπου ή άφήγηση δέν εισάγει έσωτερικό σκηνικό χώρο.

31. Άπό τούς άλλους μικτούς διαλόγους, τό *Συμπόσιον* και ό *Πρωταγόρας* τελειώνουν χωρίς έπαναφορά στό εισαγωγικό πλαίσιο: στόν *Εύθύδημο* ή έπιστροφή λαμβάνει τή μορφή όχι μονομερούς άποστροφής αλλά πλήρους διαλόγου μεταξϋ του Σωκράτη και του Κρίτωνα. Έπιπλέον οί άφηγήσεις στό *Συμπόσιον* και τόν *Θεαίτητο* είχαν έμμεση γνώση του άφηγούμενου περιστατικού.

μέ τὰ πλατωνικῶν ἀποχρώσεων ὡ ᾧστε (205.7 ≈ Γοργ. 467b11, Νόμοι Α 638a1), ὡ φίλ' ἐταῖρε (206.12 ≈ Εὐθφρ. 5c4, Κριτ. 54d2, Φαῖδ. 91b1), ὡ δαυμόνιε (211, 17-18 ≈ Φαῖδρ. 235c 5, Συμπ. 223a1), ὡ θανμάσιε (211.29 ≈ Εὐθφρ. 3b1, Θεαίτ. 151c6, Ἰππ. Μ. 288b4). Ὑστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐκπλήσσει τὸ γεγονός ὅτι στὸ λεξιλόγιο τοῦ Ξενεδήμου ἀπαντοῦν ὄχι λιγότερα ἀπὸ ἑπτὰ πλατωνικά ἄπαξ λεγόμενα: Βυζαντίου 204.2 ≈ Φαῖδρ. 266e5, ἐκκεκώφωκεν 204.5 ≈ Λύσ. 204c7, αὐτήκοον 204.10 ≈ Νόμοι Β 658c6, γεηράν 204.22 ≈ Πολ. Ι 612a1, ὑποστελαιμένους 209.32 ≈ Ἀπολ. 24a6, ἀκροσφαλῆς 211.27 ≈ Πολ. Γ 404b2, ἀμφιλαφεῖ 212.27 ≈ Φαῖδρ. 230b3³².

Κατὰ τὸ πρότυπο τῶν πλατωνικῶν διαλόγων ὁ Ξενέδημος ἔχει ἐμπλουτισθῆ με παραθέματα ποιητικῶν ἔργων. Τρεῖς περιπτώσεις ἀπαντοῦν συσσωρευμένες στὸ τελευταῖο τμήμα τοῦ διαλόγου. Ὁ Ξενέδημος παραλληλίζει τὴ συντριπτικὴ εὐχέρεια τοῦ Θεοκλή στη διαλεκτικὴ με τὴν ἐξαιρετικὴ εὐνοία τῆς τύχης πρὸς τὸν Μ. Ἀλέξανδρο, ἔτσι ὅπως τὴν διακωμωδοῦσε ὁ Μένανδρος (214.14-25 = *PCG VI 2 598, 308-9*). Ὅταν ὁ Θεοκλῆς ἀποποιῆται εὐγενεῖα καὶ παρακάμπτη τίς ὑπερβολὲς τοῦ νεαροῦ καὶ τὸν καλῆ νὰ προχωρήσουν στὴν ἐξέταση τοῦ ἐπόμενου ὀρισμοῦ, ὁ Ξενέδημος διακηρύσσει τὴν πεποίθησή του νὰ φτάσει μέχρι τὸ τέλος παραθέτοντας κι ἓναν στίχο τοῦ Ἡσιόδου (214.32-215.1 ≈ *Ἔργα 368*)³³. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι με τὴν ἀπαγγελία τῶν στίχων ὁ Ξενέδημος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιδείξει τὸ εὖρος τῶν διαβασμάτων του. Δὲν εἶναι μόνο ἀφοσιωμένος μελετητῆς τῆς φιλοσοφίας ἀλλὰ καὶ κάτοχος εὐρύτερης ἐγκύκλιος παιδείας, γνώστης τῶν μεγάλων δασκάλων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παραδόσεως. Ἴσως γι' αὐτὸ ὁ Θεοκλῆς ἐπιλέγει νὰ κλείσει τὴ συζήτησή τους μ' ἓναν στοχασμὸ τοῦ Ἀναξάρχου σχετικὰ με τὸν ἀμφίσημο χαρακτήρα τῆς εὐρυμάθειας (215.21-25 ≈ Στοβαίου *Ἀνθολόγιον 34.19, 586-7 [Hense]*). Ἡ ἀποψη τοῦ ποιητῆ ὅτι τὸ νὰ ἀπευθύνῃς τὰ κατάλληλα λόγια στὸ κατάλληλο ἀκροατήριον εἶναι σημάδι σοφίας συνιστᾷ τὴν πρώτη καὶ τελευταία, ἔστω καὶ ἐμμέσως διατυπωμένη, συμβουλή τοῦ Θεοκλή τὴν ὁποία ἀφήνει στὸν συνομιλήτη του, λίγο πρὶν χωριστοῦν, ἐν εἶδει παρακαταθήκης.

Λίγο διαφορετικὰ ἔχουν τὰ πράγματα με μιὰ ἄλλη ὁμάδα παραθεμάτων στὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου. Ὁ Θεοκλῆς ἔχει μόλις καταρρίψει τὸν ὀρισμὸ τοῦ γένους καὶ ἡ συζήτηση ἔχει πρὸς στιγμήν σταματήσει (*καὶ δὴ μικρὸν ἤρεμήσας, 209.22*). Φοβούμενος μήπως ὁ νεαρὸς τρομοκρατημένος ἀρνηθῆ νὰ συνεχίσῃ, ἐπιχειρεῖ νὰ τὸν πείσῃ ὅτι ἡ κριτικὴ σίτις αὐθεντίες εἶναι ἀπολύτως θεμιτῆ. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καταφεύγει κι ὁ ἴδιος στὰ λόγια παλαιῶν σοφῶν. Ἐνα ἀταύτιστο πεζὸ ἀπόσπασμα³⁴ ἀκολουθεῖται ἀπὸ ἓνα ἐξάμετρο δίστιχο (210.3-4) τοῦ Δημοκρίτου, ὅπως

32. Πὰ τὰ ἄπαξ λεγόμενα στὸν Πλάτωνα βλ. Fossum 1931. Δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης ἡ παρουσία μερικῶν ἀθησαύριστων λέξεων (*ἀπαραρρόπους 208.8, ὑπόψηγμα 206.27*) νὰ ὀφείλεται στὴν ἐπιθυμία τοῦ Προδρόμου νὰ ὑπενθυμίσει ἀνάλογες λεξιπλαστικὲς ἐπιδόσεις τοῦ Πλάτωνος.

33. Φυσικὰ τὸ δέδοκται δὲν ἀνήκει στὸν Ἡσιόδειο στίχο ὅπως λανθασμένα σημειώνει ὁ Cramer.

34. *οὐκ οἶμαι τίνα σῆτως εὐτυχῆ γραφὴν ἢ μηδεὶς ἀντερεῖ ἀλλ' ἐκεῖνην εὐλογον, ἢ μηδεὶς ἀντερεῖ ἐλόγως (209.33-210.1).*

αναφέρεται (τὸ *Δημοκρίτειον ἐκεῖνο*, 210.1), στην πραγματικότητα όμως ἀπὸ τὸ Υ τῆς *Ἰλιάδος* (Υ 248-49). Καὶ μόλις ὁ Ξενέδημος διατυπώνει τὸν ὀρισμὸ τοῦ *εἶδους* ἢ πρώτη ἀντίδραση τοῦ Θεοκλῆ συνεχίζει στὸ ἴδιο ἐπικὸ κλῆμα, καθὼς λαμβάνει τὴ μορφή ἑνὸς ἀκόμα ἐξαμέτρου διστίχου (210.12-13). Τὸ δίστιχο αὐτὸ, σύνθεση τοῦ Προδρόμου καμωμένη ἀπὸ τὸ πάντρεμα λογοτυπικῶν ὁμηρικῶν φράσεων μὲ λέξεις τοῦ πεζοῦ ὕφους, ἀντιπροσωπεύει τυπικὸ δεῖγμα ὁμηροκέντρων³⁵.

Δὲν περνάει ἐπίσης ἀπαρατήρητη ἡ ἔφεση τοῦ Ξενεδήμου νὰ καταφεύγῃ στὸν παροιμακὸν λόγο. Ὅταν μιλάῃ γιὰ πρώτη φορὰ ἀρχίζει μὲ δύο παροιμίες γιὰ νὰ καταδείξῃ πόσο εὐχάριστο καὶ οἰκτεῖο τοῦ εἶναι νὰ λήθῃ ἱστορίες γιὰ τὸν Θεοκλῆ (*τὸν ἵππον ἄγεις εἰς τὸ παιδίον καὶ τῷ παροιμακῷ δελφῖνι δίδως τὴν θάλατταν*, 204.15-16) καὶ τελειώνει μὲ μία ἀκόμη, κάπως δυσσερμηνευτὴ παροιμία, ἀναπάντεχο ἐγκώμιο στὴ βραδυγλωσσία τοῦ Θεοκλῆ (*τιμῶν κὰν τούτῳ τὴν παροιμίαν, διὸ τὰ καλὰ παραγγέλλουσαν γίνεσθαι*, 204.30-205.2). Μὲ ἀνάλογο τρόπο ἀντιδρᾷ καὶ ὅταν ὁ Μουσαῖος τοῦ ζητᾷ νὰ ἐκθέσῃ τὴ φιλοσοφία τοῦ Θεοκλῆ, αἴτημα τοῦ ὁποῖου ἡ πραγματοποίηση, κατὰ τὸν Ξενέδημο, εἶναι τόσο πιθανὴ ὅσο καὶ τὸ νὰ λαξευθῇ τὸ Ἅγιο Ὅρος ἢ νὰ μετρηθῇ ἡ διάμετρος τοῦ ὠκεανοῦ (*Τὸν Ἄθω με ... ἀνορύττειν κελεύεις, ἢ τὴν στεφάνην τῆς γῆς διαμετρεῖν τὸν ὠκεανόν*, 206.12-13)³⁶. Καὶ βεβαίως ὁ ἀναγνώστης δὲν ἐκπλήσσειται ὅταν διαπιστῶν πῶς ὁ διάλογος κλείνει μὲ τὴ γνωστὴ παροιμία τῆ σχετικῆ μὲ τὰ νυχοπόδαρα τοῦ λιόντα (*καὶ ἐξ ὀνύχων μόνον εἰδέναι τὸν λέοντα*, 215.28). Οὔτε ἀπορεῖ γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἐπιλογή τοῦ Προδρόμου, ἐπ' ὅσον καὶ ὁ Πλάτων ἀρεσκόταν νὰ διανθίζῃ τὰ ἔργα του μὲ ρήσεις λαϊκῆς σοφίας καὶ γνωμικὰ. Κλασσικὸ παράδειγμα τὰ πρῶτα λόγια τοῦ Σωκράτη στὴν ἀρχὴ τοῦ *Γοργία*: *Ἄλλ' ἢ, τὸ λεγόμενον, κατόπιν ἐορτῆς ἤκομεν καὶ ὑστεροῦμεν;* (447a3-4)³⁷.

Ὁ Ξενέδημος τέλος μοιράζεται δύο ἐπιπλέον δομικὲς κειμενικὲς μονάδες, δηλωτικὲς τῆς θεατρικῆς ὑφῆς τῶν πλατωνικῶν διαλόγων. Κατ' ἀρχάς, τὸ ρητορικὸ σχῆμα τῆς ὑποφορᾶς, δηλ. τῆς εἰσαγωγῆς ἑνὸς συνήθως ἀνωνύμου, φανταστικοῦ ὁμιλητῆ καὶ τοῦ συντόμου διαλόγου μαζί του σὲ εὐθὺ λόγῳ. Στὴν ὑποφορὰ

35. οὐ δὲ σοι βέλος ἄλιον ἔκπεσε γλώσσης / ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἔμφρονα μῦθον ὀπάζεις. Στὸν πρῶτο στίχο ὁ Πρόδρομος ἀντιστρέφει τὸ *ἄλιον βέλος* (E 18, Λ 380), μεταγράφει τὸ *ἄλιον ἔπος* (Σ 324, Ω 92, 224), ἀφοῦ *ἔπος* = *βέλος γλώσσης*, καὶ παραπέμπει στοὺς καταληκτικῶν λογοτύπους *ἔκπεσε δίφρον* (N 339, E585), *ἔκπεσε χειρὸς* (Γ 363, O 421). Ὁ δεύτερος στίχος εἶναι μετάπλαση τοῦ ὁμηρικοῦ *ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῆσιν* (A 297, I 611, Φ 94 κ.ά.). Τὸ πρῶτο ἡμιστίχιο ἔχει διατηρηθῆ αὐτούσιο, ἐνῶ στὸ δεύτερο συνδυάζεται ὁ πλατωνίζων *ἔμφρων μῦθος* μὲ τὸ ὁμηρικὸ *ὀπάζω* (Δ 321, I 483, N 416). Πὰ τοὺς ὁμηροκέντρωνες βλ. Usher 1998, 35-56, 81-111· Πρβλ. ἐπίσης Hunger 1992, 495-508· Verpeyren καὶ Witting 1991.

36. Τὸ πρῶτο ἀδύνατο ἴσως σχετίζεται μὲ τὸ μεγαλόπνοο, ἔως καὶ ἀλαζονικὸ, σχέδιο νὰ σμιλευθῇ ὁλος ὁ Ἄθως μὲ τέτοιον τρόπο ὥστε νὰ παριστάνῃ τὸν Ἀλέξανδρο νὰ ρίχνῃ νερὸ ἀπὸ πρὸχου σὲ φιάλη ὡς σπονδῆ, ὅπου τὸ σχῆμα τῶν ἀγγείων θὰ δινόταν σὲ δύο εἰδικὰ διαμορφωμένους πόλεις, ἐνῶ ὁ μεταξὺ τους ποταμὸς θὰ ἔπαιξε τὸ ρόλο τοῦ σπενδομένου ὕγρου (Πλούτ., *Βίος Ἀλεξάνδρου* 72).

37. Πὰ τίς παροιμακὲς φράσεις στὸν Πλάτωνα χρῆσιμα εἶναι τὰ ἄρθρα τῆς Tapant (1946. 1958).

καταφεύγει ὁ Θεοκλῆς γιὰ νὰ ἀντικρούσῃ τὸ ἐνδεχόμενον ἀντεπιχειρήμα ὅτι τὸ γένος εἶναι λογικὴ κατηγορία διαφορετικῆς τάξεως ἀπὸ τὶς ἄλλες, ἢ ὅποια στερεῖται αὐθυπαρξίας καὶ ὑποστασιάζεται σὲ κάθε μία φωνὴ κατὰ περίπτωσιν (209.7-9). Στὴν ἀπάντησή του ἐπισημαίνει τὸ ἀδύνατον τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ἐφ' ὅσον κάθε κατηγορία εἶναι ἄρρηκτα δεμένη μὲ τὴν ἐμπράγατο ἀναφορά της, ἀπ' τὴν ὅποια προκύπτει ὡς ἀφαίρεση (10-21). Τὸ πρῶτο μισὸ τῆς ἀπάντησης, τὸ σὲ εὐθὺ λόγῳ ἐκφερόμενο (9-13), ἔχει ὕψος καὶ λεξιλόγιον ἔντονα πλατωνικό³⁸.

Οὐσιαστικώτερη ἐπαφὴ μὲ τὴ θεατρικότητα μαρτυρεῖ ἡ παρουσία στὸν Ξενέδημον πληροφοριῶν, οἱ ὅποιοι στὴν περίπτωσιν ἔργων σὲ διαλογικὴ μορφή ἐπέχουν τὴ θέσιν ἐνσωματωμένων «σκηνοθετικῶν ὁδηγιῶν». Τέτοιου εἴδους ὁδηγίες ἀφθονοῦν κυρίως στὰ ἀφηγηματικὰ μέρη τῶν πλατωνικῶν κεμένων, ὅπου ἐνημερῶνουν τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴ σκηνικὴ παρουσία, τὴ δράσιν καὶ ἐνίοτε τὴ σκέψιν τῶν διαλογικῶν προσώπων. Ἀνάλογες εἶναι καὶ οἱ προθέσεις τοῦ Προδρόμου, μὲ τὴν ἰδιαιτερότητα ὅτι ὁ Θεοκλῆς ἀποτελεῖ τὸ μόνιμο πρόσωπο ἀναφορᾶς ὅλων τῶν σχετικῶν χωρίων. Ἔτσι μαθαίνουμε ὅτι ὁ Θεοκλῆς ἔπαιζε μὲ τὰ μαλλιά τοῦ Ξενεδήμου (*ἐπιπήσας μου τῶ χειρὶ τὴν κόμην*, 206.23), ἔμεινε γιὰ λίγο σιωπηλὸς καὶ ὕστερα κοίταξε τὸν νεαρὸ μὲ γουρλωμένα μάτια (*καὶ δὴ μικρὸν ἠρεμήσας κᾶτα ὄλοις βλεφάροις πρὸς ἐμὲ ἀφεωρακῶς*, 209.22-23) καὶ συχνὰ χαμογελοῦσε ὅταν ἔκανε τὶς ἐρωτήσεις του (*ἐπιμειδιάσας*, 207.6, 211.16). Μάλιστα σὲ μία σπάνια ἔξαρση ρεαλισμοῦ, ὁ συγγραφέας βάζει τὸν ἥρωά του νὰ ἀπευθύνῃ τὴν πρώτη του ἐρώτησιν στρίβοντας συγχρόνως τὸ μουστάκι του (*τοῦ μύστακος ἅμα ἐπιλαβόμενος*, 207.5-6). Μ' ἄλλα λόγια, ὁ Θεοκλῆς μᾶς προέκυψε καὶ θεριακλῆς!

III. Ὁ 'πλατωνικός' Ξενέδημος

Ὁ Ξενέδημος μπορεῖ κάλλιστα νὰ ὀρισθῇ ὡς ἐγκώμιον μὲ τὴ μορφή φιλοσοφικοῦ διαλόγου. Οἱ κατηγορίες τῆς *Εἰσαγωγῆς* τοῦ Πορφυρίου παρέχουν τὴν ἀφορμὴν γιὰ ἓνα μάθημα διαλεκτικῆς μεθόδου καὶ συγχρόνως ἐπίδειξιν ἐννοιολογικῶν ἀκροβατισμῶν, ἀμφοτέρω ἀντάξια τῆς φήμης ἐνὸς καθηγητῆ φιλοσοφίας. Ἡ εὐγένεια, ἢ εὐτράπελη διάθεσιν καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς νέους συνθέτουν τὴν προσωπογραφία ἐνὸς φωτισμένου δασκάλου. Ὁ ἀνυπόκριτος θαυμασμός τοῦ Ξενεδήμου ἐπιβεβαιώ-

38. πρῶτα μὲν τῆς ἀντιθέσεως *κατειρωνευσάμενοι*, ἀφιλόσοφος οὖν ὁ Πορφύριος φῶμεν, ὃ ξένη, ἀνυπόστατον φωνὴν ὀρισάμενος· τὸν γὰρ ἕκαστον ὅρον τῆς τούτων φύσεως εἶναι δηλωτικόν, ἠγνόησε, μὴ ὑπὸ σοὶ γε ὡς ἔοικε *παιδαγωγηθεὶς καὶ τελεσθεὶς τὰ ἀπόρρητα*. Ἡ εἰρωνεία, τὴν ὅποια ὁ Προδρόμος ἀποδίδει στὸν Θεοκλῆ, στὸν Πλάτωνα ἀντιστρόφως χαρακτηρίζει κατὰ κανόνα τὸν ὑποθετικὸ ὀμιλητῆ (πρβλ. *Μέν.* 71a, *Πρωτ.* 361a). Ἡ κλητικὴ προσφώνησιν ὃ ξένη, σὲ τρία ἀπὸ τὰ πέντε χωρία ὅπου ἀπαντᾷ (μὲ τὴν ἐξαιρέσιν βεβαίως τοῦ *Σοφιστοῦ*, τοῦ *Πολιτικοῦ* καὶ τῶν *Νόμων*), ἀφορᾷ περιπτώσεις ὑποφορᾶς (*Κρατ.* 429e4, *Μέν.* 71a3, *Ἰππ. Μ.* 287c1· πρβλ. *Νόμ.* 817a-b). Τέλος, ἡ χρῆσιν μυσηριακῆς ὀρολογίας θυμίζει τὶς ἀνάλογες ἀναφορὰς στὸ *Συμπόσιον* καὶ τὸν *Φαῖδρο*.

νει τὸ χαρισματικὸν τῆς προσωπικότητος τοῦ τιμωμένου προσώπου. Τὸ ὁποῖο ἐνδέχεται νὰ μὴ εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸν δάσκαλο καὶ φίλο τοῦ συγγραφέα, τὸν Μιχαὴλ Ἴταλικό. Ἄν καὶ ὁ χρόνος συγγραφῆς τοῦ ἔργου εἶναι ἄγνωστος, δὲν φαντάζει ἀπίθανο ἀφορμὴ γιὰ τὴ δημιουργία του νὰ στάθῃκε ὁ θάνατος τοῦ Ἴταλικοῦ. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ ἐγκώμιον ἐρμηνεύεται ὡς φόρος τιμῆς στὴ μνήμη ἀγαπημένου νεκροῦ³⁹.

Ἡ ἐπιλογή τοῦ φιλοσοφικοῦ διαλόγου ὡς τοῦ ὀχήματος ἐκφορᾶς τοῦ ἐγκωμίου σχετίζεται κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ τιμωμένου προσώπου. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ σταδιοδρομία καὶ οἱ φιλοσοφικὲς συμπάθειες τοῦ Ἴταλικοῦ φαίνεται ὅτι καθώρισαν ἐν πολλοῖς τὸ περιεχόμενον καὶ τὶς διακειμενικὲς συνιστώσες τοῦ *Ξενεδήμου*. Ἡ ἰσοπεδωτικὴ κριτικὴ στὸ βασικὸ διδακτικὸ ἐγχειρίδιον λογικῆς ἐπιτρέπεται μόνον σ' ὅποιον ἔχει φτάσει στὴν κορυφὴ τῆς φιλοσοφικῆς ἱεραρχίας καί, ὡς ἐκ τούτου, κινεῖται τόσο ἄνετα στὸν χῶρον τῆς διαλεκτικῆς ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι ἐπιχειρηματολογεῖ καὶ ὑπὲρ ἀπόψεων ἀκραίων, ἰκανῶν νὰ ἀμφισβητήσουν βασικὰ ἐργαλεῖα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. Τὸ δίπολον ὠρμος διαλεκτικός / φέρελπις νέος, ἢ τυχαία μεταξὺ τους συνάντησιν καὶ τὸ ἀπορητικὸ τέλος τῆς συζητήσεως τους ἀπηχοῦν τὴ συνθήκην συγκεκριμένων πλατωνικῶν διαλόγων (*Λύσις*, *Χαρμίδης*, *Ἀλκιβιάδης*, *Μεῖζων*, *Θεάγης*). Στὸ ἴδιον κειμενικὸ περιβάλλον παραπέμπουν οἱ προσωπογραφίαι τοῦ Θεοκλή καὶ τοῦ Ξενέδημου ὡς σωκρατικοῦ ρόλου καὶ πλατωνικοῦ ἐφήβου ἀντιστοιχίως. Ἡ δόμησιν τοῦ *Ξενεδήμου* μὲ πλατωνικὰ ὑλικά συνιστᾷ τὴ μεγαλύτερη φιλοφρόνησιν πρὸς τιμὴν τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος εἶχε ἀποκληθῆ *μιμητὴς Πλάτωνος*.

Ὁ *Ξενέδημος* ὅμως ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰ ὅρια τοῦ ρητορικοῦ ἐγκωμίου. Μὲ ἀφορμὴ τὸν ἔπαινον πρὸς τὸν Ἴταλικὸ ὁ Προδρόμος ὑποβάλλει τὰ διαπιστευτήριά του ὡς συγγραφέας διαλόγων πλατωνικῆς ἀποχρώσεως. Ἡ ἐνσωμάτωσιν μοτίβων, οἱ δομικὲς ἀντιστοιχίαι καί, κυρίως, ἡ διαρκὴς ὑπόμνησιν ὅτι ὁ *Φαίδων*, ὁ *Θεαίτητος* καὶ ὁ *Παρμενίδης* συγκροτοῦν τὰ κειμενικὰ ὑποστρώματα ἐπὶ τῶν ὁποίων βλασταίνει ὁ *Ξενέδημος*, μαρτυροῦν τὴν πρόθεσιν τοῦ Προδρόμου νὰ θεωρηθῆ νόμιμος συνεχιστὴς τοῦ Πλάτωνος ὡς λογοτέχνη⁴⁰. Καὶ τὸ σπουδαιότερον, καταθέτει

39. Χωρὶς βεβαίως νὰ θεωρηθῆ ἀδιάσειστο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖον, οἱ ὁμοιότητες καὶ τὰ παράλληλα μὲ τὸν *Φαίδωνα* ὑποψιάζουν τὸν ἀναγνώστη πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴ. Δεδομένου ὅτι ὁ Ἴταλικὸς πέθανε πρὶν ἀπὸ τὸ 1157 (*ODB*, 2: 1368), ἐὰν ὁ *Ξενέδημος* ἐπέχη θέσιν 'μνημοσύνου', θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὕστερον ἔργον τοῦ Προδρόμου, γραμμικὸ μεταξὺ τοῦ 1157 καὶ τοῦ 1170 περίπου.

40. Ἡ σύνθεσιν διαλογικῶν ἔργων, κληρονομία τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, συνεχίστηκε καθ' ὅλη τὴ διάρκειαν ζωῆς τῆς Αὐτοκρατορίας, συχνὰ στὸ πλαίσιον τῆς φιλοσοφικῆς ἢ/καὶ ἀντιρητικῆς γραμματείας. Ὁ βυζαντινὸς συγγραφέας διαλόγων, ἀνάλογα μὲ τὴ θεματικὴν του, μποροῦσε νὰ θεωρηθῆ εἴτε δι' ἐντασσόταν στὴν εἰκονοκλαστικὴ σχολὴν τοῦ Λουκιανοῦ εἴτε ὅτι ἀκολουθοῦσε τὴν πολιτικὴν-φιλοσοφικὴν συγγραφικὴν παράδοσιν μὲ γενάρχη τὸν Πλάτωνα. Ὁ Προδρόμος φρόντισε νὰ καταστήσῃ σαφές ὅτι ὁ *Ξενέδημος* ἀνῆκε στὴ δευτέρην κατηγορίαν, καὶ μάλιστα ὡς αὐτοπροβαλλόμενον μνημεῖον ἀναβάπτισιν τοῦ προδρομικοῦ λόγου στὰ πλατωνικὰ νάματα. Πὰ τὴ μελέτην τοῦ διαλόγου ὡς λογοτεχνικοῦ εἴδους στὴν ἑλληνικὴ Ἄνατολὴ ὕστερον ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκρατίαν ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔχει ἐπιδείξει ἀδικαιολόγητα μικρὸ ἐνδιαφέρον. Οἱ ὅποιες σχετικὲς πληροφορίες ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸ κλασσικὸν (καὶ ὑπεραιωνόβιον!)

τήν πρότασή του χωρίς να καταφεύγει στην εύκολη λύση της δουλικής μίμησης. Ὁ *Ξενόδημος* γεφυρώνει τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸ ἀρχαῖο παρελθὸν καὶ τὸ βυζαντινὸ παρὸν μὲ ἀμοιβαῖο σεβασμὸ στὰ ἐπὶ μέρους διακριτὰ στοιχεῖα. Ἐν, γιὰ παράδειγμα, ἡ χρήση τῆς ἀττικῆς διαλέκτου καὶ ὀρισμένων ἐπικλήσεων (ὦ *Ἡράκλειος* 205.3, ὦ *Μοῦσαι καὶ Χάριτες* 212.26) ἀνήκουν στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, ἡ ἀπουσία τοῦ Σωκράτη, οἱ βιογραφικὲς πληροφορίες γιὰ τὸν Ἰταλικὸ καὶ οἱ ἐγκωμιαστικὲς ἀναφορὲς στὴ Βασιλεύουσα (205.28-30) ὑπενθυμίζουν τὸν ἱστορικὸ ὀρίζοντα τοῦ προδρομικοῦ διαλόγου. Ἐπίσης, ἡ ἀναφορὰ στὸ θεῖο μὲ τρόπο κεκαλυμμένα χριστιανικὸ γιὰ νὰ μὴ θιγῆ καὶ τὸ προχριστιανικὸ ἐρημηευτικὸ πλαίσιο σκοπεύει στὴν ἀποφυγὴ ἀναχρονισμῶν διαλυτικῶν τῆς ἐπιδιωκόμενης ἁρμονίας⁴¹.

Μὲ τὸν *Ξενόδημο* ὁ συγγραφέας τοῦ θέλησε νὰ μιλήσῃ στὸ κοινὸ του μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος μέσα σὲ συνθήκες τοῦ δωδεκάτου αἰῶνα. Πέρα ἀπὸ τὰ ὅποια προσωπικὰ κίνητρα, ἡ ἐπιλογή του αὐτὴ ἀνταποκρινόταν καὶ σὲ ἓνα γενικώτερο αἶτημα τῶν μορφωμένων συνειδήσεων τῆς ἐποχῆς του γιὰ τὴ διατήρηση τῆς πολιτιστικῆς πρωτοκαθεδρίας τοῦ Γένους. Διαλογικὰ ἔργα ὅπως ὁ *Ξενόδημος* καὶ ὁ *Τιμαρίων*, σύγχρονες ἐπαναδιατυπώσεις τῆς πλατωνικῆς καὶ λουκιανικῆς γραφῆς ἀντιστοίχως⁴², ἀλλὰ καὶ ποιήματα σὲ δεκαπεντασύλλαβο ὑπηρετοῦν ἀπὸ διαφορετικὴ ἀφετηρία τὸ αἶτημα αὐτό. Στὸ πλαίσιο τῆς πλούσιας συγγραφικῆς του παραγωγῆς ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος θέτει στὸν ἑαυτὸ του τὸ στοίχημα νὰ ἀναβίωσῃ τὸν πλατωνικὸ διάλογο. Καὶ τὸ κερδίζει⁴³.

Νικόλαος Γ. Χαραλαμπίδης

Τμῆμα Φιλολογίας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

741 00 Ρέθυμνο

e-mail: nikos_charalabopoulos@hotmail.com

ἔργο τοῦ Hirzel 1895, 2: 366-76 καὶ 381. Πρβλ. ἐπίσης Hermann καὶ Bardy 1957, 945-55· Anastasi 1971· Ἀγγελίδη 1977-78· Baldwin 1982· O'Meara 2002.

41. Ἡ ψυχὴ τοῦ Θεοκλή λέγεται ὅτι σταματᾷ τὸ ταξίδι τῆς ὄταν φτάσῃ στὸν Θεό, *μετὰ θεοῦ γενομένην* (204.25)· διατύπωση κατάλληλη καὶ γιὰ ἀρχαῖο καὶ γιὰ βυζαντινὸ ἀκροατήριον. Ἡ ἀπροθυμία ἐπίσης τοῦ Θεοκλή νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὅταν ὠρμιζόταν καὶ ἡ συνακόλουθη αἰτιολόγησι αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς του (*οὐ μὰ τὸν ὡς ἐκεῖνος ἐπεικινόμενος ἔλεγε διὰ πλημμέλειαν φύσεως*, 204.28-29) δύναται νὰ ἐξηγηθῆ μὲ ὄρους ἀγνωστισμοῦ ἀλλὰ συγχρόνως συμφωνεῖ καὶ μὲ τὴν τρίτη ἀπὸ τῆς Δέκα *Ἐντολῆς* (*οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ*).

42. Πὰ τὸν *Τιμαρίωνα* βλ. Hunger 1992, 568-72· Βλαχάκος 2001.

43. Θέλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν Πῶργο Ζωγραφίδη καὶ τὸν Μανώλη Πατεδάκη γιὰ τῆς χρησιμότητες παρατηρήσεις τους.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- IEE* = *Ιστορία του Έλληνικού Έθνους*, 9. Αθήνα: Έκδοτική Αθηνών, 1980.
- RAC* = Th. Klauser (έπιμ.), *Reallexikon für Antike und Christentum*. Στουτγάρδη: Hiersmann, 1950-.
- OCB* = A. Kazhdan (έπιμ.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*. Όξφόρδη: Oxford University Press, 1991.
- PCG* = R. Kassel και C. Austin (έπιμ.), *Poetae Comici Graeci*. Βερολίνο: de Gruyter, 1983.
- Bibliographie* = *Bibliographie Byzantine: Publications des byzantinistes grecques (1975-1990)*. Αθήνα: Διεθνής Έταιρεία Βυζαντινών Σπουδών, 1991.
- Tusculum-Lexicon* = W. Buchbald, A. Hohlweg και O. Prinz (έπιμ.), *Tusculum-Lexicon griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des Mittelalters*. 3η έκδ. Μόναχο: Akademie Verlag, 1982.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Άγγελίδη, Χ. 1977-78. 'Η χρονολόγηση και ό συγγραφέας του διαλόγου 'Φιλόπατρις'. *Ελληνικά* 30: 34-50.
- Άλεξίου, Σ. 1997. *Δημώδη Βυζαντινά*. Αθήνα: Στιγμή.
- Βλαχάκος, Π. 2001. *Τιμαρίων ή τών περι κατ' αυτόν παθημάτων*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Καραγιαννόπουλος, Ι. Ε. 1991. *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, Γ1. *Ότέρα Περίοδος – Τελευταίες Λάμψεις 1081-1024*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Μπενάκης, Λ. 2002. *Βυζαντινή Φιλοσοφία: Κείμενα και Μελέτες*. Αθήνα: Παρουσία.
- Πλωρίτης, Μ. 1998. *Τό Θέατρο στο Βυζάντιο*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Σαββίδης, Ά. 1986. *Μελέτες Βυζαντινής Ιστορίας 11ου-13ου Αιώνα*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Τατάκης, Β. Ν. 1952. *Θέματα Χριστιανικής και Βυζαντινής Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Άποστολική Διακονία τής Έκκλησίας τής Ελλάδος.
- Τατάκης, Β. Ν. 1977 [1949]. *Η Βυζαντινή Φιλοσοφία*, μτφ. Ε. Καλπουρτζή. Αθήνα: Έταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Χριστοφίλοπούλου, Α. 2001. *Βυζαντινή Ιστορία*, Γ1. *1081-1204*. Αθήνα.
- Alexiou, M. 1999. Ploys of Performance: Games and Play in the Ptochoprodromic Poems. *Dumbarton Oaks Papers* 53: 91-109.
- Alexiou, M. 2001. *After Antiquity: Greek Language, Myth, and Metaphor*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Anastasi, R. 1971. *Incerti Autoris Χαρίδημος ή περι κάλλους*. Μπολόνια: Parton.

- Baldwin, B. 1982. The Date and Purpose of the Philopartis. *YCS* 27: 321-344.
- Beaton, R. 1989 Οί Σάτιρες του Θεοδώρου Προδρομού κι οί άπαρχές τής νεοελληνικής γραμματείας. *Αριάδνη* 5: 207-14.
- Beck, H.-G. 1989 [1971] *Ίστορία τής Βυζαντινής Δημόδους Λογοτεχνίας*, μτφ. Ν. Άιντενάερ. Άθήνα: ΜΙΕΤ.
- Browning, R. 1962a. The Patriarchal School of Constantinople in the Twelfth Century. *Byzantion* 32: 167-201 [άνατ. στό: του ίδιου, *Studies in Byzantine History, Literature and Education*, μελ. Χ. Λονδίνο: Variorum Reprints, 1977].
- Browning, R. 1962b. Unpublished Correspondence between Michael Italicus, Archbishop of Philippopolis, and Theodore Prodromos. *ByzBulg* 1: 279-297 [άνατ. στό: του ίδιου, *Studies in Byzantine History, Literature and Education*, μελ. VI. Λονδίνο: Variorum Reprints, 1977].
- Busse, A. 1887. *Porphyrii Isagoge et in Aristotelis Categorias Commentarium* (CAG IV/1). Βερολίνο: G. Reimer.
- Cacouros, M. 1989. Recherches sur le commentaire inédite de Theodore Prodrome sur le seconde livre des *Analytiques Postérieures* d' Aristote. *AAP* 38: 313-338.
- Gramer, J. A. 1836. *Anecdota Graeca e codd. manuscriptis bibliothecarum Oxoniensium*, 3. Όξφόρδη [άνατ. Άμστερνταμ: Hakker, 1963].
- Denyer, N. 2001. *Plato Alcibiades*. Καϊμπριτζ: Cambridge University Press.
- Dörrie, H. και H. Dorries. 1966. Erotapokriseis. *RAC*, VI: 342-370.
- Fossum, A. 1931. *Hapax legomena* in Plato. *AJPh* 52: 13-28.
- Gautier, P. 1972. *Michel Italikos: Lettres et discours*. Παρίσι: Institut français d' études byzantines.
- Guthrie, W. K. C. 1975. *A History of Greek Philosophy, IV. Plato, the man and his dialogues: earlier period*. Καϊμπριτζ: Cambridge University Press.
- Hermann, A. και G. Bardy. 1957. Dialog. *RAC*, III: 928-955.
- Hense, O. 1894. *Ioanni Stobaei Anthologii*, III. Βερολίνο, 1894.
- Hirzel, R. 1895. *Der Dialog: Ein literaturhistorischer Versuch*, 2. Λειψία: Hirzel.
- Hoerber, R. 1957. Thrasyllus' Platonic Canon and the Double Titles. *Phronesis* 2: 10-20.
- Hörandner, W. 1974. *Theodoros Prodromos: Historische Gedichte* (Wiener byzantinische Studien 11). Βιέννη: Verlag der Österreiches Akademie des Wissenschaft.
- Hunger, H. 1969. *Die byzantinische Katz-Mäuse-Krieg: Theodoros Prodromos Kato-myomachia*. Γκράτα.
- Hunger, H. 1987 [1978]. *Βυζαντινή Λογοτεχνία: Η λόγια κοσμική γραμματεία τών Βυζαντινών*, Α', μτφ. Α. Γ. Μπενάκης, Ί. Β. Άναστασιού και Γ. Χ. Μακρής. Άθήνα: ΜΙΕΤ.
- Hunger, H. 1992 [1978]. *Βυζαντινή Λογοτεχνία: Η λόγια κοσμική γραμματεία τών Βυζαντινών*, Β', μτφ. Τ. Κόλλιας, Κ. Συνέλλη, Γ. Χ. Μακρής και Ί. Βάσσης. Άθήνα: ΜΙΕΤ.
- Ierodiakonou, K. (έπιμ.) 2002. *Byzantine Philosophy and its Ancient Sources*. Όξφόρδη: Clarendon Press.

- Jeffreys, M. 2003. Rhetorical Texts. Στό: E. Jeffreys (ἐπιμ.), *Rhetoric in Byzantium*. Ἄλντερσοτ: Ashgate, 87-100.
- Joyal, M. 2000. *The Platonic Theages*. Στουτγάρδη: Steiner.
- Kambylis, A. 1997. Abriss der byzantinischen Literatur. Στό: H.-G. Nesselrath (ἐπιμ.), *Einleitung in die griechische Philologie*. Στουτγάρδη: Teubner, 316-342.
- Karamanolis, G. 2002. Plethon and Scholarios on Aristotle. Στό: Ierodiakonou (ἐπιμ.) 2002, 253-282.
- Kazhdan, A. P. καὶ A. Wharton Epstein. 1997 [1987]. *Ἀλλαγές στὸν Βυζαντινὸ Πολιτισμὸ κατὰ τὸν 11ο καὶ 12ο Αἰῶνα*, μτφ. Ἄ. Παππᾶς, Ἀθήνα: ΜΙΕΤ.
- Kazhdan, A. P. καὶ S. Franklin (ἐπιμ.). 1984. *Studies on Byzantine Literature on the eleventh and twelfth centuries*. Καϊμπριτζ: Cambridge University Press.
- Macalister, S. 1996. *Dreams and Suicides: The Greek Novel from Antiquity to the Byzantine Empire*. Λονδῖνο: Routledge.
- O'Meara, D. 2002. The Justinianic Dialogue on Political Science and its Neoplatonic Sources. Στό: Ierodiakonou (ἐπιμ.) 2002, 49-62.
- Papademetriou, J.-Th. 1969. *Τὰ σχέδη τοῦ μνός*: New Sources and Texts. Στό: *Classical Studies presented to B. E. Perry*. Οὐμπάνα: University of Illinois Press, 210-222.
- Podestà, G. 1945. Le Satire Lucianesche di Teodoro Prodromo. *Aevum* 19: 239-252.
- Podestà, G. 1947. Le Satire Lucianesche di Teodoro Prodromo. *Aevum* 21: 3-25.
- Tarrant, D. 1946. Colloquialisms, Semi-Proverbs, and World-Play in Plato. *CQ* 40: 109-117.
- Tarrant, D. 1958. More Colloquialisms, Semi-Proverbs, and World-Play in Plato. *CQ* 8: 158-160.
- Treu, M. 1893. Ein Byzantinisches Schulgespräch. *BZ* 2: 96-105.
- Treu, M. 1895. Michael Italikos. *BZ* 4: 1-22.
- Usher, M. D. 1998. *Homeric Stitchings: The Homeric Centos of the Empress Eudocia*. Λάναμ: Rowman & Littlefield.
- Vermeyen, T. καὶ G. Witting. 1991. The Cento: A Form of Intertextuality from Montaigne to Parody. Στό: H. Plett (ἐπιμ.), *Intertextuality*. Βερολίνο: de Gruyter, 165-178.
- Vlastos, G. 1993. *Σωκράτης: Εἰρωνευτής καὶ Ἠθικός Φιλόσοφος*, μτφ. Π. Καλλιγᾶς, Ἀθήνα: Ἐστία.

A 12th-century 'Platonic' Dialogue: Theodoros Prodromos' *Xenedemos* or *Voices*

NIKOS CHARALABOPOULOS

Theodoros Prodromos was a prominent intellectual of twelfth-century Byzantium. Among his substantial literary output a charming little dialogue bearing the title *Xenedemos* is to be found. The text tells us the story of the encounter between Xenedemos, a promising young student of philosophy, and Theokles, the leading philosopher of his time. In the course of the discussion Theokles 'deconstructs' the definitions of the five logical categories offered in Porphyrios' *Introduction (Isagoge)* and thereby seems to demolish its validity as a textbook for logic. Xenedemos is reasonably reduced to a state of intellectual perplexity (*aporia*) but is assured by his interlocutor that this is only due to his inexperience in dialectics and that he will eventually succeed in commanding the highest notions of philosophy.

A number of evidence proves that Prodromos consciously had his own piece moulded out of the Platonic matrix. Formal features, narrative techniques, structural correspondences and 'stage-directions' indicate that the Byzantine piece employs as subtexts dialogues such as the *Phaedo*, the *Parmenides* and the *Theaetetus*. Significantly, Prodromos avoids any slavish imitation of his model but chooses to refashion the tradition of dialogue-writing established by Plato in terms of twelfth-century literary *parlour*. This choice is in itself interesting and telling of the expectations of Prodromos' intended audience, especially if the *Xenedemos* was indeed meant as a eulogy in the memory of the author's beloved teacher and a well-known Platonist, namely Michael Italikos.